Kwantitatief luik uitgaansonderzoek

2009

VERENIGING VOOR
ALCOHOL- EN ANDERE
DRUGPROBLEMEN vzw

Colofon

AUTEUR

Johan Rosiers, stafmedewerker VAD

REDACTIE

Mieke Autrique, stafmedewerker VAD
Else De Donder, stafmedewerker VAD
Marijs Geirnaert, directeur VAD
Davis Möbius, stafmedewerker VAD
Jochen Schrooten, stafmedewerker VAD

LAY-OUT COVER

www.epo.be

Verantwoordelijke uitgever

F. Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
wettelijk depotnummer: D/2010/6030/34

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

Inhoudsopgave

1. Inleiding

Het feit dat muziekstijlen worden gelinkt aan bepaalde levensstijlen en hiermee gepaard gaand druggebruik is geen nieuw gegeven. Het verband tussen sommige vormen van vrijetijdsbesteding van jonge mensen en middelengebruik is al herhaaldelijk aangetoond, onder andere tussen uitgaan en middelengebruik. Zo wijst het Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (EMCDDA) in zijn recentste jaarrapport erop dat, ondanks een stabilisatie van het gebruik van de meest typisch geachte uitgaansdrugs xtc en speed, het gebruik van deze drugs onder mensen die uitgaansgelegenheden bezoeken nog wijd verspreid is (EMCDDA, 2010). Measham en Moore (2009) geven aan dat patronen van middelengebruik, waaronder combigebruik van alcohol met illegale drugs, hoog blijven en qua grootteorde steeds verder afwijken van de prevalentie in de algemene bevolking. Meerdere onderzoeken geven een duidelijk verband aan tussen middelengebruik, muziek en nachtleven (o.a. Bellis et al., 2002; Calafat et al., 2009; Lomba et al., 2009; Soellner, 2005). Dit uit zich concreet in het recreatief gebruik van uitgaansdrugs door jonge mensen.

Uitgaan betekent voor velen een moment om zich te ontspannen, zich eens goed uit te leven of gewoon met vrienden een losse babbel te hebben. De aanvaarding van genotsmiddelen is in het uitgaansleven vaak groter dan wat wettelijk getolereerd wordt en deze middelen krijgen er vaak een centrale plaats (DeVriendt, 2003).

In Vlaanderen brengen verschillende onderzoeken het middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen in kaart, zowel in het secundair onderwijs als in het hoger onderwijs (o.a. Kinable et al., 2009, Hibell et al., 2009, Van Hal et al., 2007). Via de gezondheidsenquête kunnen we iets zeggen over het gebruik van alcohol, medicatie en cannabis in de Belgische bevolking (Bayingana et al., 2006). Daarnaast registreren diverse systemen op verschillende niveaus van de hulpverlening het profiel van cliënten met problematisch middelengebruik (De Donder, 2007). Ondanks de groeiende aandacht voor het thema, getuige ondermeer de diverse Europese projecten rond dit thema waarin VAD participeert, blijft specifiek onderzoek naar middelengebruik in het uitgaansleven eerder beperkt in België. Nochtans zijn preventie-initiatieven in het Vlaams uitgaansleven een vast en stabiel gegeven in het uitgaansleven (Rosiers, 2010). Er is dus ook behoefte aan meer gegevens die relatief snel beschikbaar en tevens goed onderbouwd zijn. Om dit hiaat op te vullen, slaagt het uitgaansonderzoek in het kader van VAD-Partywise er sinds 2003 in om een aantal aspecten van het middelengebruik in het uitgaansleven in kaart te brengen. Met dit onderzoek wil VAD een wetenschappelijke onderbouwing geven aan preventie-activiteiten en een zicht krijgen op het uitgaansleven en het middelengebruik van uitgaande jongeren.

Het gedrag van het uitgaanspubliek, waaronder middelengebruik, op een systematische manier onderzoeken, geeft ons een zicht op (nieuwe) trends in het uitgaansleven. Door de groeiende populariteit van partytoerisme is dit de setting die vaak het eerst in aanraking komt met nieuwe middelen of nieuwe vormen van gebruik. Door het uitgaansleven onder de loep te nemen, kunnen we met preventie en beleid anticiperen op nieuwe trends. Het Partywise-uitgaansonderzoek is gestart in 2003. Op regelmatige tijdstippen, tot nu om de twee jaar, worden er enquêtes afgenomen bij de Vlaamse uitgaander, zodat we de evoluties van het middelengebruik en patronen van gebruik in het uitgaansleven kunnen volgen. In de periode tussen twee bevragingsrondes organiseren we een kwalitatief luik van het uitgaansonderzoek om bepaalde fenomenen of trends dieper te doorgronden.

Dit rapport beschrijft de resultaten en trends die gehaald werden uit de kwantitatieve bevraging in 2009.

Doelstellingen van het uitgaansonderzoek

- Exploratief onderzoek naar het alcohol- en ander druggebruik en de kenmerken van de Vlaamse (niet-)gebruikers in het uitgaansmilieu.
- Monitoring van:
  - middelengebruik, combigebruik[1], nieuwe producten, patronen van gebruik;
  - kenmerken van de uitgaanders en de gebruikers onder uitgaanders;
  - kenmerken van de uitgaansscenes;
  - mogelijke relaties tussen de drie bovenvermelde topics.
- Anticiperen op de evolutie van trends.

Acties verbonden aan doelstellingen

- Aanvullende informatie aanleveren voor een brede doelgroep van professionelen, intermediairs, peer-supportorganisaties, media en beleid.
- Het bredere uitgaanspubliek informeren via bestaande kanalen: EWS en uitgaan en Partywise-nieuwsbrief.
- Gepaste antwoorden formuleren op nieuwe trends:
  - enerzijds op het vlak van preventie, vroeginterventie en hulpverlening;
  - anderzijds op het vlak van (lokaal) beleid.

Dit onderzoek was niet mogelijk zonder de toestemming van de organisatoren om op hun evenement of in hun club de bevraging te organiseren. Wij willen hen bedanken voor hun medewerking. Ook de uitgaanders zelf die tijdens het uitgaan bereid waren om een vragenlijst in te vullen, bedanken we voor hun eerlijke antwoorden. Om deontologische redenen en conform de gemaakte afspraken met organisaties en respondenten worden in dit rapport geen namen vermeld van organisaties, events of personen.

[1] Combigebruik is het gebruiken van meerdere middelen binnen een korte tijdspanne waardoor effecten (kunnen) overlappen: een nacht, één (uitgaans-)avond …

2. Methodiek

Het onderzoek naar trends in druggebruik in het uitgaansleven startte in 2003. Er werd daarbij gebruikgemaakt van vragenlijsten die Vlaamse uitgaanders invulden. Meer dan 650 uitgaanders waren bereid om de enquête in te vullen. In 2005, 2007 en 2009 herhaalden we dit kwantitatieve onderzoek, waaraan telkens ongeveer evenveel respondenten deelnamen. Er werd telkens in grote lijnen dezelfde methodologie gehanteerd als in 2003. Hier en daar werd aan de vragenlijst wel een aanvulling gedaan, onder andere op basis van nieuwe trends en fenomenen die uit het kwalitatieve onderzoeksluik naar voren kwamen.

DOELGROEP

De doelgroep van het onderzoek bestaat uit personen die uitgaan, zowel gebruikers als niet-gebruikers. De respondenten werden geselecteerd op dans- en muziekevenementen en in clubs. Het gaat hier enkel om dans- en muziekevenementen of clubs uit het Vlaamse gedeelte van België. We trachten om zoveel mogelijk in dezelfde evenementen en clubs te werken als in de vorige onderzoeksronden. We zijn in dat opzet geslaagd voor wat de evenementen betreft. Voor de clubs was dit echter niet haalbaar omdat deze niet erg openstaan voor een deelname aan onderzoek over dit thema, laat staan voor meerdere deelnames. We hebben dus grotendeels andere clubs bezocht dan in de voorgaande jaren.

Op rockfestivals en dance-events waren telkens drie onderzoekers aanwezig. In clubs slechts twee, vermits het over een kleinere oppervlakte en een kleiner aantal bezoekers gaat. In een tijdsbestek van twee uur werden passerende mensen aangesproken met de vraag om deel te nemen aan het onderzoek.
Het betreft hier een aselecte niet-representatieve steekproef. Een representatieve steekproef is niet mogelijk, vermits we geen zicht hebben op de kenmerken van uitgaand Vlaanderen.

Het rekruteren van de respondenten verliep als volgt. De onderzoekers zochten een plek waar weinig lawaaihinder, voldoende licht en voldoende passage van mensen was. In de clubs ging het dan bijvoorbeeld over een plaats vlakbij de ingang of uitgang, aan de toiletten of aan de vestiaires. In clubs kwamen minder aanwezigen langs dan op de dance-events en de festivals. Op de openlucht dans- en muziekevenementen werd ervoor geopteerd om niet aan de toiletten post te vatten, vermits daar overwegend vrouwen komen. De ingang leek ook niet aangewezen omdat mensen op een dans- en muziekevenement eerst hun plekje willen gaan zoeken en dan pas de tijd nemen voor andere zaken. De respondenten moesten ook de mogelijkheid krijgen om de vragenlijst ongestoord in te vullen, dus werd er een plek gezocht waar ze even opzij konden staan of zelfs zitten.
Wanneer de onderzoekers hun posities hadden ingenomen, werd elke vijfde passerende persoon gevraagd een vragenlijst in te vullen. Als het in de clubs een rustige avond was zonder veel bezoekers, werd de aanspreekfrequentie teruggebracht tot elke derde persoon of zelfs iedereen. Als er weinig bezoekers zijn, duurt het immers een tijdje vooraleer een vijfde bezoeker passeert. Hoe dan ook werd er altijd een vaste systematiek gehanteerd, waardoor de persoonlijke voorkeur van de onderzoeker in de keuze van de respondent werd uitgesloten. Er werd aan de onderzoekers die de enquête afnamen ook gevraagd om niet op te vallen qua kledij of gedrag, zodat de nieuwsgierigheid van de uitgaanders over de onderzoeker als motivatie voor deelname werd beperkt.
Aan de onderzoekers werd gevraagd om voor elk evenement een verslag van de afname te schrijven. Uit die verslagen blijkt dat de keuze om elke vijfde of derde persoon te vragen om deel te nemen niet steeds gemakkelijk door te voeren is. Soms was er op het evenement niet veel passage van bezoekers of liepen de mensen in alle richtingen door elkaar zodat het hanteren van de vaste methodiek een echte uitdaging werd.

Wanneer uitgaanders toestemden om deel te nemen, kregen ze een vragenlijst, clipboard en pen mee om de vragenlijst zelf in te vullen. Er konden telkens drie uitgaanders tegelijkertijd een vragenlijst invullen. Uit de verslagen van de onderzoekers valt af te leiden dat er meestal steeds drie respondenten tezelfdertijd de vragenlijst invulden. Het maximaal aantal personen per uur werd dus bevraagd. Anderstaligen of personen met een Nederlandse nationaliteit werden geweigerd. Vermits het hier gaat om een Nederlandstalige vragenlijst konden anderstaligen deze niet invullen. Verder is dit onderzoek beperkt tot de Vlaamse populatie.
Ook mensen die zichzelf aanboden om een vragenlijst in te vullen werden geweigerd: een bias door zelf-selectie[2] is dus uitgesloten. Deze mensen werden wel geturfd door de onderzoekers.

VRAGENLIJST

De basis van de vragenlijst was dezelfde als die uit het onderzoek van 2003. De samenstelling hiervan werd gebaseerd op bestaande vragenlijsten (Hacourt, 2002; Riley et al., 2001; Tossmann et al., 2001; Calafat et al., 1999; Calafat et al., 1998; Vercaigne & Walgrave, 1995). Vooral aan de hand van gesloten maar ook middels het voorleggen van enkele open vragen werden de respondenten bevraagd over demografische gegevens, hun middelengebruik, wanneer en met wie ze gebruiken, bij wie en wanneer ze hun drugs kopen, combigebruik, gezondheidsmaatregelen en trends in het druggebruik.
In de loop van de drie volgende bevragingsrondes werden enkele aanpassingen in de vragenlijst doorgevoerd, mede op basis van de resultaten van het kwalitatief onderzoek. Zo kwam uit de interviews naar voren dat de holebiscene en Goa-party's[3] gelinkt werden aan meer middelengebruik. Wat alcohol betreft vertelden de sleutelfiguren dat de combinatie van sterkedrank met energy drinks meer voorkwam en dat uitgaanders meer dronken voor ze uitgingen. Sinds 2005 werd ook een vraag opgenomen over de seksuele voorkeur van de respondent.

PROCEDURE

We vroegen de toestemming van organisatoren en eigenaars van verschillende dans- en muziekevenementen en clubs om de enquêtes op hun locatie af te nemen. Geen enkele organisator weigerde, mede doordat VAD dubbele anonimiteit garandeerde en door de positieve ervaringen met eerdere onderzoeken in dit kader. De respondenten vulden de vragenlijsten volledig anoniem in. De namen van de clubs en dans- en muziekevenementen worden niet in het rapport opgenomen.

VERWERKING

De data van de vragenlijst werden ingebracht, verwerkt en geanalyseerd in het statistische programma SPSS 17.0. Dit rapport geeft de resultaten van de verwerking met SPSS weer.

---

[2] Foutenmarge die kan ontstaan doordat mensen die zichzelf aanbieden (zelf-selectie) een bepaalde mate van interesse vertonen.

[3] Feesten waar voornamelijk Goa-trancemuziek gedraaid wordt. Deze feesten hebben vaak een illegaal karakter.

3. Resultaten van de survey

3.1. Beschrijvende resultaten

In dit gedeelte bekijken we de resultaten van de vragenlijst die werd afgenomen in de tweede helft van 2009 en begin 2010, zonder deze resultaten verder te onderwerpen aan andere analyses of te zoeken naar verbanden. Dit is met andere woorden de weergave van de antwoorden van de respondenten op alle vragen. Verdere analyses en verbanden komen in de hoofdstukken 4 en 5 aan bod.
Verder beschrijven we bij elk onderdeel de vergelijking tussen de resultaten van het onderzoek in 2003, in 2005, in 2007 en in 2009.

RESPONS

De onderzoekers spraken gedurende vijf avonden en twee namiddagen bezoekers aan op vier muziek- en dancefestivals en in twee clubs. In totaal vulden 633 personen een vragenlijst in. 335 personen weigerden een vragenlijst in te vullen. We hebben dus een response rate van 65,4%. 19 personen kwamen zichzelf aanbieden om een vragenlijst in te vullen (= zelfselectie), maar dit werd niet toegelaten. 135 anderstaligen werden aangesproken om deel te nemen, maar omwille van die anderstaligheid niet weerhouden voor deelname.

Tabel 1: aantal respondenten in 2003, 2005, 2007 en 2009

	2003	***2005***	***2007***	***2009***
Respons	666	702	811	633
Bruikbare vragenlijsten	645	670	775	607

Om de betrouwbaarheid van de antwoorden van de respondenten te checken, werd er in de lijst van verschillende middelen een fictieve drug opgenomen, namelijk NTSC. Van de respondenten die deze vraag invulden met een ander antwoord dan 'nooit gebruikt' kunnen we veronderstellen dat ze de rest van de vragenlijst ook niet waarheidsgetrouw hebben ingevuld. 23 respondenten (4,1%) meldden het gebruik van NTSC en zijn bijgevolg uit de analyses geschrapt. Drie respondenten werden uit de databank verwijderd omdat ze aankruisten dat ze alle opgegeven middelen dagelijks gebruikten.
De verdere analyses zijn dus gebaseerd op gegevens van 607 respondenten.

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

Het aantal uitgaanders dat in 2009 deelnam aan het onderzoek ligt lager dan de voorgaande jaren. Zeker in vergelijking met 2007 is er een sterke daling. Dat komt omdat er in vergelijking met 2007 minder respondenten werden bevraagd, wat te wijten is aan een lagere bezoekersfrequentie tijdens de momenten dat de onderzoekers ter plaatse waren. Het aandeel weigeraars ligt in 2009 dan weer lager dan in 2007.

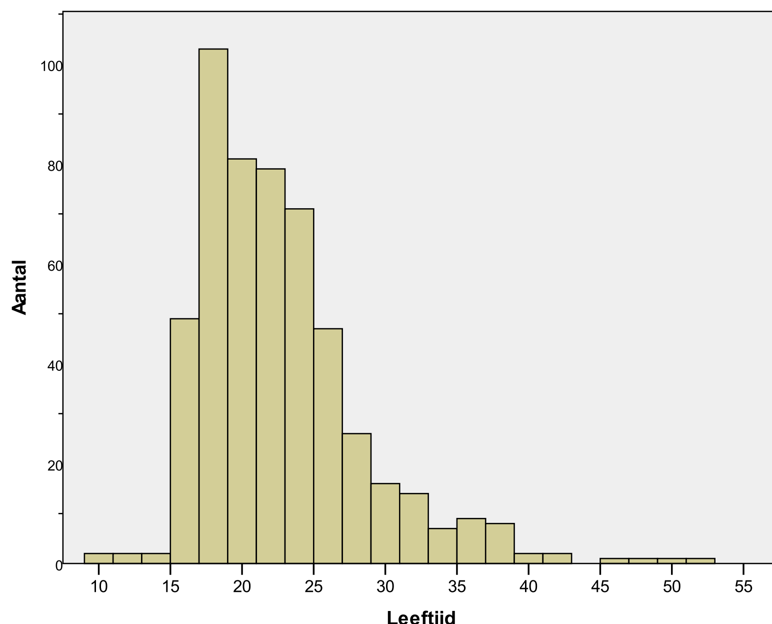
DEMOGRAFISCHE GEGEVENS

Om een zicht te krijgen op karakteristieken van het ruime uitgaanspubliek en van diegenen die hierbij drugs gebruiken, werden enkele persoonlijke gegevens bevraagd: geslacht, leeftijd, seksuele voorkeur, woonsituatie en werk.

329 mannen (55,6%) en 263 vrouwen (44,4%) vulden een vragenlijst in; 15 personen vulden hun geslacht niet in of gaven beide seksen aan.

Op suggestie van experts pasten we de vraag over seksuele identiteit vanaf 2007 aan naar seksuele ervaring. Negen op de tien (85,4%) mannen heeft enkel seks met vrouwen en 3,1% enkel met mannen. Bij de vrouwen van dit onderzoek is het vergelijkbaar: 78,2% heeft enkel seks met mannen en 2,7% enkel met vrouwen. De meeste overige respondenten hebben nog geen seksuele ervaringen gekend. Een minderheid had zowel homo- als heteroseksuele ervaringen.
De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 22 jaar en 2 maanden (M = 22,2; sd = 5,8), waarbij het gros (90%) tussen 15 jaar en 30 jaar oud is.

Grafiek 1: Leeftijdsverdeling van de respondenten, 2009

Iets minder dan de helft van de respondenten is student (46,5%): iets meer dan de helft hiervan is student zonder studentenjob. Iets minder dan de helft van de studenten werkt af en toe om wat bij te verdienen. Eveneens iets minder dan de helft van de respondenten (43,7%) heeft werk: 39,6%[4] heeft een vaste job, 4,1% werkt en studeert erbij. Iets minder respondenten hebben een tijdelijke job (3,6%). Een vrij klein aandeel van de respondenten (5,0%) is werkloos. Een verwaarloosbaar groepje van de respondenten (1,2%) geeft een andere activiteitsstatus aan (bv. artiestenstatuut).
Het grootste deel van de bevraagde uitgaanders woont nog bij zijn of haar ouder(s) (64,8%). 15,9% woont alleen, 9,3% bij een echtgenoot of partner en 9,0% bij een vriend(in) of vriend(in)en.

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

De groep van respondenten in 2009 is even oud als die in 2005 en 2007. In 2003 hadden we een jongere doelgroep. Ook wat betreft het aandeel studenten en het aandeel personen dat in het ouderlijke huis woont, zijn er over de vier bevragingsrondes nauwelijks verschillen waarneembaar. Het enige kenmerk dat wel een evolutie kende, is de geslachtsverhouding van de respondenten. Tussen 2005 en 2009 is er een duidelijke stijging van het aandeel vrouwen tegenover mannen. Terwijl in 2005 slechts 32,1% van de respondenten vrouwen waren, is dat nadien stapsgewijs gestegen naar 44,4%. Zowel het feit dat de geslachtsverhoudingen evolueerden naar een geringer aandeel mannen als dat mannen gekenmerkt zijn door een algemeen hoger gebruik van alcohol en drugs, zou kunnen betekenen dat een lagere graad van middelengebruik te verwachten valt.

---

4 Percentage berekend op de totale respondentengroep.

UITGAANSCULTUUR

De uitgaanscultuur is zeer gedifferentieerd. Er bestaan verschillen in de settings (cafés, clubs, events ...) waar wordt uitgegaan, maar ook de muziek is van uiteenlopende aard.

Enerzijds zijn we geïnteresseerd in de kenmerken van de respondent met betrekking tot het uitgaan zelf. Anderzijds bestaat er een algemeen vermoeden dat uitgaan gerelateerd is aan druggebruik (Soellner, 2005; Sanders, 2006; Van Havere et al, 2009). Reden genoeg dus om zowel de uitgaanscultuur als het druggebruik van de respondenten van dichtbij te bekijken.

In de eerste plaats werd er gevraagd naar de favoriete muziekgenres, waar de mogelijkheid bestond om meerdere muziekstijlen aan te kruisen. Een selectie van twintig muziekcategorieën werd opgenomen in de vragenlijst die een vrij volledig overzicht geeft van de brede waaier aan muziekgenres in het uitgaansleven. Dit zijn er twee meer dan in 2007: minimal en harddance. De overige achttien muziekstijlen werden behouden.

Ten tweede vulden de respondenten ook de frequentie van bezoeken aan verschillende uitgaansgelegenheden in de laatste dertig dagen in. Vermits het hier om een momentopname gaat, moet dit met de nodige voorzichtigheid bekeken worden. Zo vielen in de eerste twee bevragingsmomenten (3 en 18 juli 2009) de referentieperiodes van dertig dagen voorafgaand aan de bevraging midden in de examenperiode, terwijl deze referentieperiodes in de twee daaropvolgende bevragingsmomenten (27 juli en 20 augustus 2009) samen vielen met de vakantieperiode waarin meer festivals en events worden georganiseerd dan in de andere periodes van het jaar.

Tabel 2: Percentage respondenten naar favoriete muziekstijlen, 2009

Muziekstijl	***%***
Rock	52,1
Electro	50,2
Techno	42,6
Pop	40,0
House	36,0
Drum & bass	34,5
Hiphop of rap	33,2
Reggae/ragga	23,9
Disco	23,4
Latino of R 'n B	21,4
Trance	20,4
Minimal	18,6
Funk	15,1
Salsa	14,9
Metal	14,8
Harddance	13,8
Progressive	10,4
Hardcore	9,3
Psy-trance	8,3
Surf	6,6

In de vraag naar de favoriete muziekgenres is rock de meest gekozen muziekstijl (52,1%), gevolgd door electro (50,2%). 42,6% van de respondenten duidt techno aan als favoriet genre, 40,0% pop, 36,0% house, 34,5% drum & bass en 33,2% hiphop of rap. Andere muziekgenres worden door minder dan een kwart van de respondenten als favoriete muziekstijl bestempeld (tabel 2).

Een meerderheid van de respondenten (91,6%) gaat op café (tabel 3). Onder deze cafégangers is de gemiddelde frequentie van cafébezoeken 7,7 keer op 30 dagen. Festivals worden door 64,8% van de respondenten bezocht. De frequentie ligt hier lager, namelijk 1,6 keer. Meer dan de helft van de respondenten gaat naar fuiven (58,1%), waarbij de gemiddelde frequentie ligt op 3,1 keer per maand. Discotheekbezoeken worden ook door een groot deel van de respondenten vermeld (50,3%), met een gemiddelde van 2,8 bezoeken per maand.
Concerten en jeugdhuizen worden door minder respondenten bezocht. Toch gaat een groot deel van de respondenten naar deze settings. Goa-feestjes en holebiparty's worden door een heel beperkt aantal respondenten bezocht, en ook de regelmaat waarmee deze feestjes bezocht worden is duidelijk gedaald tegenover 2007.

Tabel 3: Vergelijking tussen 2005, 2007 en 2009: frequentie van uitgaan in de laatste dertig dagen

Uitgaanslocatie	***2005***	***2007***	***2009***	***Gemiddeld aantal bezoeken in de voorbije 30 dagen 2005***	***Gemiddeld aantal bezoeken in de voorbije 30 dagen 2007***	***Gemiddeld aantal bezoeken in de voorbije 30 dagen 2009***
Café	86,8	84,6	91,6	8,3	7,9	7,7
Festivals	54,9	57,6	64,8	1,8	1,7	1,6
Fuiven	56,3	52,7	58,1	3,0	2,9	3,1
Discotheek	49,1	57,1	50,3	3,6	3,7	2,8
Concert	36,1	33,7	36,9	2,6	1,9	1,9
Jeugdhuis	26,6	19,3	20,9	4,6	4,3	4,4
Goa-feestjes	5,2	7,6	6,1	2,3	4,0	1,7
Holebiparty's	1,9	2,3	3,6	1,7	3,9	1,5

MUZIEKCATEGORIEËN

Om de analyses te vereenvoudigen hebben we de muziekstijlen in categorieën ondergebracht. We bekeken eerst inhoudelijk wat er samen kon horen en gingen vervolgens de interne samenhang na:

1. zuiderse en funky muziek: salsa, latino en R 'n B, hiphop en rap, disco, funk, reggae/ragga (α= 0,7)
2. dance: house, progressive, techno, electro, drum & bass, psytrance, trance, minimal, harddance (α= 0,7)
3. rock: rock, surf, metal, hardcore, pop (α= 0,5)

In tabel 4 staat het aantal respondenten dat minstens één van de muziekstijlen aangeduid heeft bij de muziekcategorieën.

Als we naar de frequentietabellen (tabel 4) van deze muziekcategorieën kijken dan zien we dat de categorie dance nog steeds het grootste aantal aanhangers heeft (77,6%) maar ook de twee andere grote muziekstromingen kennen dan veel aanhang: 68,8% houdt van rockachtige muziek en 60,7% heeft een boontje voor zuiderse en funky muziekstijlen.

Tabel 4: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: muziekcategorieën

Muziekcategorie	***2003 %***	***2005 %***	***2007 %***	***2009 %***
Dancemuziek	75,2	81,3	84,6	77,6
Rockmuziek	56,8	66,1	61,0	68,8
Zuiderse en funky muziek	57,2	51,8	53,9	60,7

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

Nadat dancemuziek in de drie vorige bevragingsronden steeds meer aan populariteit won, kent dit genre in 2009 een achteruitgang. Rockmuziek kent over de jaren heen wisselend succes, met in 2009 een populariteitssprong voorwaarts. Zuiderse en funky muziek kent in 2009 zijn hoogste populariteit tot dusver.

MIDDELENGEBRUIK

Onder middelen verstaan we in dit onderzoek zowel legale als illegale drugs. We hebben er bewust voor gekozen om geen onderscheid te maken tussen deze categorieën.
De vraag over het middelengebruik bestond uit een tabel met zestien producten, waarbij telkens naar de gebruiksfrequentie werd gevraagd. Deze lijst is gebaseerd op gekende en nieuwe producten.
Alcohol, weed/hash, xtc … zijn gekende drugs. In het verdere rapport spreken we over cannabis wanneer we weed/hash bedoelen.
Ook medicatie hebben we opgenomen in de lijst: *opwekkende medicatie* en *kalmeringsmiddelen*. *Energy drinks* zijn drankjes zoals Red Bull® en Black Booster®. Deze drankjes bevatten geen alcohol, maar wel stoffen die stimulerend werken, zoals cafeïne, taurine of guarana. Sinds 2005 werd in onze vragenlijst ook gepolst naar het gecombineerd gebruik van alcohol met energy drinks.
Smartdrugs is een overkoepelend begrip dat diverse categorieën van producten omvat. Sommige van deze producten hebben een stimulerende, kalmerende of bewustzijnsveranderende werking. Smartdrugs worden vaak voorgesteld als een natuurlijk, gezond en veilig alternatief voor illegale drugs (hoewel dit vaak foutieve informatie is).
Met nieuwe producten bedoelen we *GHB en ketamine*. Uit de literatuur blijkt dat deze producten steeds meer voorkomen in het uitgaansleven (Degenhardt & Dillon, 2003; Winstock, 2003; Korf et al., 2002).
In de media en onder de uitgaanders wordt GHB vaak verkeerdelijk 'vloeibare xtc' genoemd. Dit klopt niet omdat het product noch farmacologisch, noch effectmatig gelijkenissen vertoont met xtc. Hoewel gebruikers bij het innemen van een lage dosis GHB een gevoel van euforie ondervinden (zoals bij xtc) werkt GHB totaal anders dan xtc. GHB hoort bij de groep van kalmerende middelen. Xtc is een stimulerend middel. Tegenwoordig wordt dan ook vaker de term 'vloeibare' als synoniem voor GHB gebruikt.

Tabel 5: Frequentie van middelengebruik (in %), 2009

	Nooit gebruikt	***Ooit, maar niet het laatste jaar***	***1 x per maand of minder***	***Meerdere malen per maand***	***1 x per week***	***Meerdere malen per week***	***Dagelijks***
Alcohol	3,8	4,3	10,0	17,5	16,2	41,6	6,5
Energy drinks	18,9	19,4	27,7	14,2	8,8	8,0	3,0
Alcohol in combinatie met energy drinks	29,0	21,1	22,5	12,1	9,1	5,0	1,2
Cannabis	37,7	21,7	18,4	7,5	4,3	3,5	6,8
Xtc	74,1	15,6	7,1	2,0	0,8	0,3	0,0
Cocaïne	76,6	10,9	7,0	3,2	1,5	0,5	0,3
Speed	81,4	13,0	3,7	0,8	0,5	0,5	0,2
Smart products	79,1	14,0	4,8	1,3	0,5	0,2	0,2
Kalmerings- of slaapmiddelen	82,5	9,2	4,2	2,2	0,2	1,0	0,8
Opwekkende medicatie	85,2	9,3	1,8	1,5	0,3	0,8	1,0
Poppers	82,6	15,2	1,3	0,3	0,3	0,0	0,2
GHB	89,4	8,3	0,8	0,5	0,5	0,3	0,2
Psilo's/paddo's	83,3	13,5	2,7	0,2	0,2	0,0	0,2
LSD	88,5	8,2	2,7	0,0	0,2	0,0	0,5
Ketamine	94,7	4,3	0,5	0,3	0,2	0,0	0,2
Heroïne	97,2	1,7	0,5	0,3	0,2	0,0	0,2
Anabole steroïden	97,0	1,9	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2

Om het overzichtelijker te maken geven we de resultaten ook geclusterd weer.
De tabel hieronder neemt enkele categorieën samen:

- niet-gebruik: nooit gebruikt en ooit gebruikt, maar niet het laatste jaar;
- occasioneel gebruik: één keer per maand of minder, meerdere malen per maand;
- regelmatig gebruik: één keer per week, meerdere malen per week, dagelijks.

Tabel 6: Frequentie van middelengebruik in drie categorieën (in %), 2009

	Niet gebruik	***Occasioneel gebruik***	***Regelmatig gebruik***	***Totaal laatstejaarsgebruik (occasioneel + regelmatig gebruik)***
Alcohol	8,2	27,5	63,4	91,8
Energy drinks	38,2	41,9	19,9	61,8
Alcohol in combinatie met energy drinks	50,2	34,6	15,3	49,8
Cannabis	59,4	25,9	14,7	40,6
Cocaïne	87,5	10,2	2,3	12,5
Xtc	89,7	9,1	1,2	10,3
Kalmeringsmiddelen	91,7	6,3	2,0	8,3
Smart products	93,0	6,1	0,8	7,0
Speed	94,4	4,5	1,2	5,6
Opwekkende medicatie	94,5	3,3	2,2	5,5
LSD	96,7	2,7	0,7	3,3
Psilo's/paddo's	96,8	2,8	0,3	3,2
GHB	97,7	1,3	1,0	2,3
Poppers	97,8	1,7	0,5	2,2
Heroïne	98,8	0,8	0,3	1,2
Anabole steroïden	98,8	0,5	0,7	1,2
Ketamine	99,0	0,5	0,5	1,0

De resultaten worden besproken in dalende volgorde wat betreft het totaal gebruik van het laatste jaar (tabellen 5 en 6).

Alcohol wordt door bijna alle respondenten gebruikt: slechts 8,2% zegt het laatste jaar geen alcohol gedronken te hebben. 63,4% van de respondenten drinkt minstens één keer per week alcohol. Eén op tien drinkt dagelijks alcohol.

Energy drinks komen op de tweede plaats: 61,8% heeft het laatste jaar energy drinks gedronken. Onder de laatstejaarsgebruikers zijn de occasionele gebruikers in de meerderheid (41,9%). De helft van de respondenten heeft in het laatste jaar alcohol en energy drinks gecombineerd (49,8%), de meesten occasioneel (34,6%).

Op de vierde plaats komt *cannabis*. Cannabis werd door 40,6% van de respondenten gebruikt tijdens het voorgaande jaar. Van de laatstejaarsgebruikers van cannabis gebruikte een meerderheid het op occasionele basis. Toch geeft 10,3% van de respondenten aan cannabis meerdere keren per week tot dagelijks te gebruiken. Opmerkelijk is dat er evenveel dagelijkse gebruikers van cannabis (6,8%) zijn als dagelijkse gebruikers van alcohol (6,5%).

Xtc staat niet langer op de vijfde plaats wat betreft het laatstejaarsgebruik. Die 'eer' is nu voor *cocaïne* weggelegd. Dat is niet te wijten aan een stijgend of frequenter gebruik van cocaïne (87,5% heeft het niet gebruikt, 2,3% gebruikt het op regelmatige basis). De oorzaak ligt in het lagere gebruik van xtc zelf: in 2009 gebruikte 89,7% van alle respondenten geen xtc tijdens het voorgaande jaar terwijl dat in 2007 69,3% was. Regelmatig gebruik van xtc komt beperkt voor (1,2%).

De andere middelen zijn door minder dan 10% gebruikt tijdens het laatste jaar. Zo werden *kalmeringsmiddelen* door 8,3% gebruikt, waarbij het occasioneel gebruik alweer sterker aanwezig is (6,3%) dan het regelmatige gebruik (2,0%).

93,0% heeft het afgelopen jaar geen *smartdrugs* gebruikt. Regelmatig gebruik komt zo goed als nooit voor (0,8%).

Speed[5] werd door 5,6% van alle respondenten in het laatste jaar gebruikt. Het regelmatig gebruik is beperkt tot 1,2%.
Opwekkende medicatie kent een laatstejaarsgebruik van 5,5% waarbij de grootteorde van het regelmatige gebruik in de buurt komt van het occasionele gebruik. Dit heeft allicht te maken met het feit dat een aantal respondenten ADHD-medicatie op regelmatige basis gebruiken.
De andere middelen, met name *LSD, Psilo's/paddo's, GHB, poppers, heroïne* en *ketamine* kennen een laatstejaarsgebruik van minder dan 5% en een zeer zelden voorkomend regelmatig gebruik. Enkel GHB wordt in verhouding bijna even vaak regelmatig als occasioneel gebruikt.

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

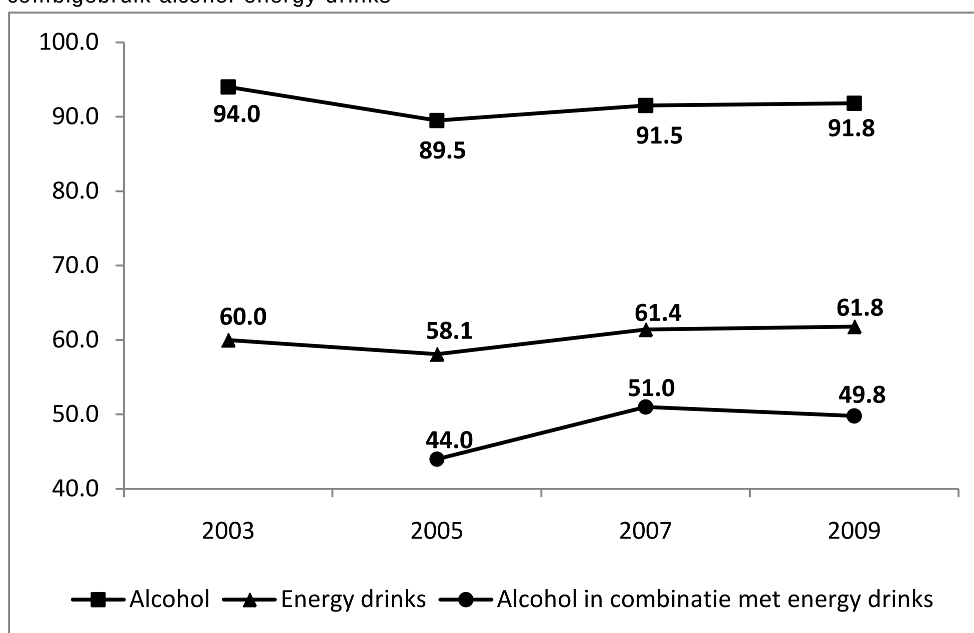
We zien dat het laatstejaarsgebruik van alcohol en energy drinks, zowel apart als gecombineerd gebruikt, stabiel blijft. Voor de meeste illegale drugs is er een duidelijke achteruitgang in het laatstejaarsgebruik. Gezien de gehanteerde methodologie en steekproeftrekking van dit onderzoek is het niet uit te maken of het hier een algemene evolutie betreft dan wel dat de verschillen te wijten zijn aan verschillen in de onderzoekspopulatie. Zo blijkt de onderzoekspopulatie in 2007 voor zowat alle middelen veruit het hoogst te scoren en liggen de resultaten van de populatie in 2009 eerder in de buurt van die van 2003 en 2005. Voor de daling van het gebruik tussen 2007 en 2009 zou je het geringere aandeel mannelijke respondenten als verklaring kunnen inroepen, aangezien mannen algemeen genomen meer middelengebruik vertonen. Maar wat dan te zeggen van de stijging tussen 2005 en 2007 terwijl in eerstgenoemde jaar het aandeel mannen duidelijk hoger lag?
Toch kunnen we er niet omheen dat voor sommige producten de daling opvallend is. Zo wordt het laatstejaarsgebruik van zowel xtc als speed niet alleen zowat gehalveerd in vergelijking met 2007, het percentage in 2009 ligt ook een stuk onder dat van de voorgaande jaren. Ook het percentage van psillo/paddo's en van poppers ligt in 2009 duidelijk lager dan in de voorgaande onderzoeksjaren.

Tabel 7: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: laatstejaarsgebruik

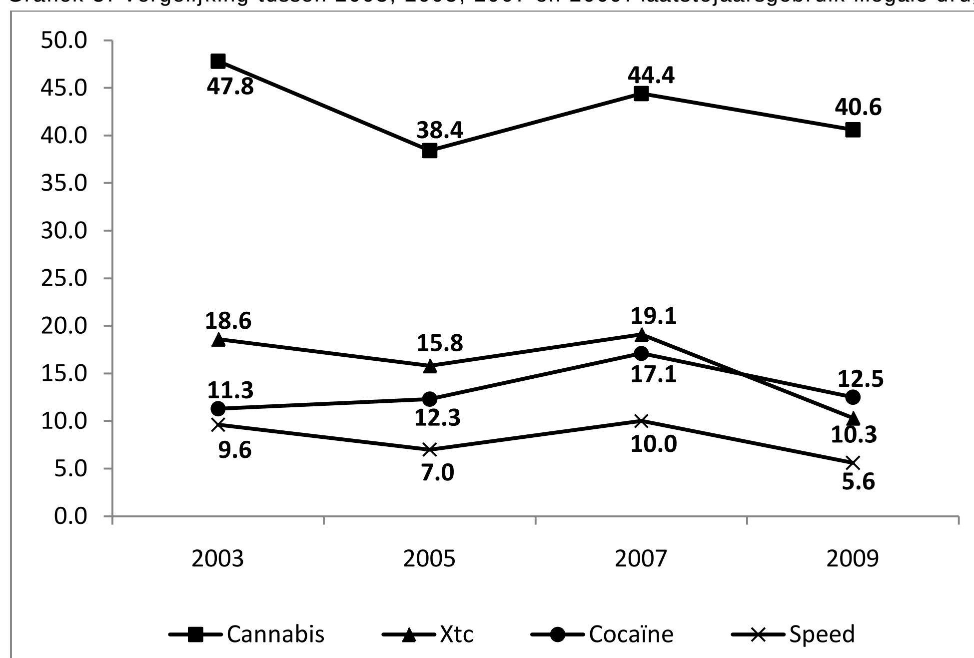
Laatstejaarsgebruik	***2003***	***2005***	***2007***	***2009***
Alcohol	94,0	89,5	91,5	91,8
Energy drinks	60,0	58,1	61,4	61,8
Alcohol in combinatie met energy drinks	n.v.t.	44,0	51,0	49,8
Cannabis	47,8	38,4	44,4	40,6
Xtc	18,6	15,8	19,1	10,3
Cocaïne	11,3	12,3	17,1	12,5
Smartdrugs	9,5	8,2	9,1	7,0
Speed	9,6	7,0	10,0	5,6
Kalmeringsmiddelen	6,6	5,3	8,5	8,3
Opwekkende medicatie	6,3	5,0	7,6	5,5
Psilo's/paddo's	9,1	4,5	5,2	3,2
Poppers	3,6	2,7	5,5	2,2
LSD	2,0	2,3	3,9	3,3
Ketamine	0,9	1,7	3,3	1,0
GHB	1,9	1,7	5,3	2,3
Heroïne	1,4	1,1	1,3	1,2

[5] In het beschrijven van de resultaten van het uitgaansonderzoek gebruiken we voor amfetamines de straatnaam 'speed' omdat deze term ook in de vragenlijst werd gehanteerd.

Grafiek 2: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: laatstejaarsgebruik alcohol, energy drinks, combigebruik alcohol-energy drinks

Grafiek 3: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: laatstejaarsgebruik illegale drugs

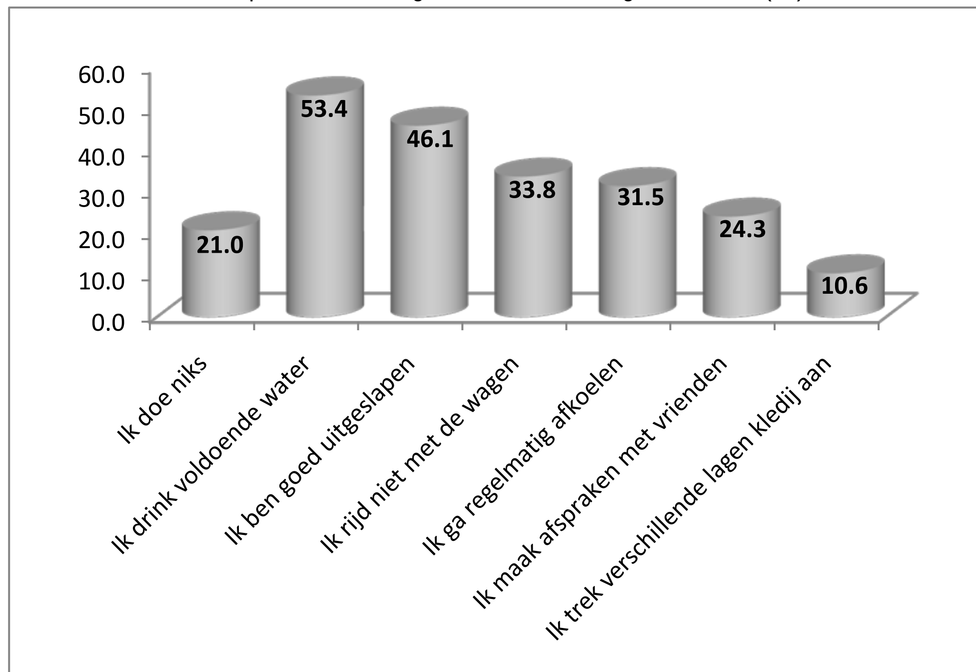
In het verdere rapport worden kalmeringsmiddelen, opwekkende medicatie, psilo's/paddo's, poppers, speed, LSD, GHB, heroïne, smartdrugs en ketamine niet verder in detail besproken omdat het laatstejaarsgebruik van deze middelen minder dan 10% bedraagt in 2009.

GEZONDHEIDSMAATREGELEN

In hoeverre zijn de respondenten zich bewust van de risico's die samengaan met het uitgaan, met druggebruik op zich, met de combinatie drugs en uitgaan en hoe anticiperen ze hierop? Deze vraag werd zowel aan gebruikers als aan niet-gebruikers gesteld. Iedereen die uitgaat kan met uitgaansrisico's geconfronteerd worden die tot gezondheidsproblemen kunnen leiden.

We selecteerden de meest relevante maatregelen en de respondenten konden aankruisen wat voor hen van toepassing was.

Grafiek 4: Aandeel respondenten dat gezondheidsmaatregelen neemt (%)

Eén vijfde van alle respondenten geeft aan niets te doen om gezondheidsproblemen te voorkomen. De twee meest voorkomende maatregelen die getroffen worden zijn 'voldoende water drinken' (53,4%) en 'goed uitgeslapen zijn' (46,1%). Telkens ongeveer een derde van de respondenten probeert problemen te voorkomen door niet zelf met de wagen te rijden (33,8%) en door regelmatig af te koelen (31,5%). Een kwart maakt afspraken met vrienden (24,3%). Slechts één op de tien respondenten trekt verschillende lagen kledij aan (10,6%).

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

Bekijken we de evolutie over de jaren heen dan zien we enkele evoluties. Zo wint de maatregel om voldoende water te drinken gestaag aan populariteit. Anderzijds worden het regelmatig afkoelen en het afspraken maken met vrienden iets minder gedaan dan in de voorgaande onderzoeksjaren.

Tabel 8: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: gezondheidsmaatregelen

	2003	***2005***	***2007***	***2009***
Ik doe niks	22,4	22,7	23,7	21,0
Ik drink voldoende water	41,2	46,4	48,9	53,4
Ik ben goed uitgeslapen	49,6	47,5	45,3	46,1
Ik rijd niet met de wagen	26,8	33,3	32,4	33,8
Ik ga regelmatig afkoelen	38,3	36,0	30,7	31,5
Ik maak afspraken met vrienden	28,8	28,1	27,1	24,3
Ik trek verschillende lagen kledij aan	8,7	11,3	12,5	10,6

NIEUWE TRENDS?

We vonden het belangrijk om een (open) vraag in de vragenlijst op te nemen die de mogelijkheid biedt om nieuwe zaken omtrent drugs, druggebruik … neer te schrijven die respondenten niet in de vragenlijst kwijt konden. Deze 'trends' kunnen ons een aanwijzing geven van nieuwe evoluties.

20,6% heeft een nieuwe trend ingevuld. Drie op de tien respondenten die een nieuwe trend aangeeft (29,4%) wijst naar aspecten van cocaïnegebruik en dan voornamelijk naar een stijgend gebruik, hoewel dit niet uit recente gebruikscijfers blijkt. In 14,7% van de antwoorden gaat het over cannabis, vooral over meer gebruik. Één op de tien (10,1%) heeft het over het frequenter voorkomen van binge drinking. Bij 8,3% is het gebruiken op jongere leeftijd, vooral van alcohol, een opvallende trend.

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

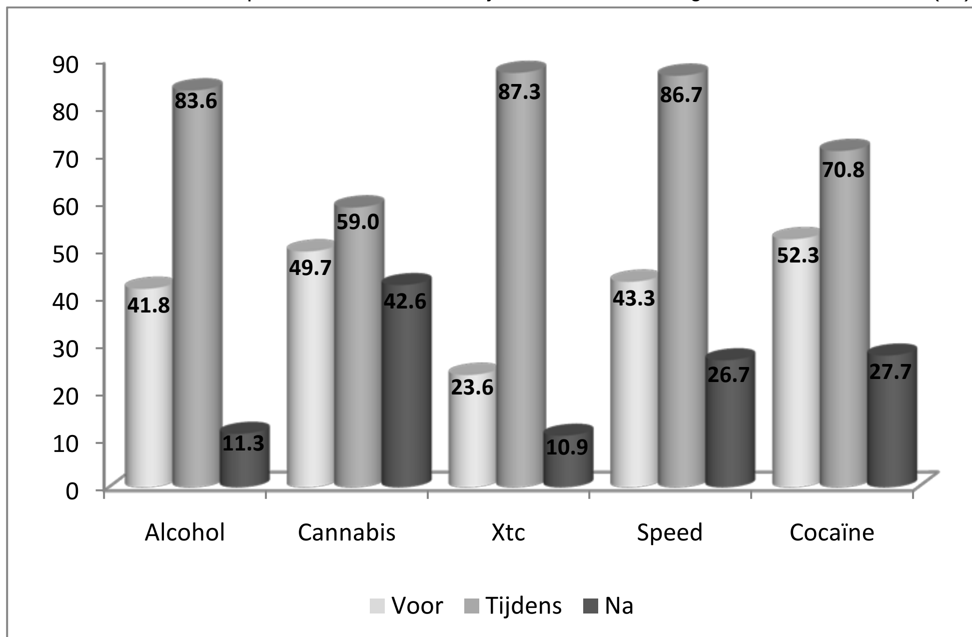
Na 2007 wordt de trend van stijgend cocaïnegebruik nu al voor de tweede opeenvolgende keer het vaakst aangehaald en dit ondanks de vaststelling dat tussen 2007 en 2009 de gebruikscijfers voor cocaïne duidelijk dalen. Ook de jongere leeftijd van gebruikende uitgaanders krijgt andermaal bevestiging, waarbij dit fenomeen nu vaker met alcohol wordt geassocieerd. De focus op alcohol krijgt een verlengde door het spontaan aangeven van binge drinking als opvallende trend.

PATRONEN VAN GEBRUIK

Het is niet enkel belangrijk om te weten welke middelen gebruikt worden, maar ook wanneer en met wie de gebruikers dit doen. Dit geeft ons niet alleen een beter beeld van de gebruiker, maar ook een eerste indicatie van risicogedrag (Calafat et al., 2001; de Bruin et al., 1999). Gebruiken ze voornamelijk voor, tijdens of na het uitgaan? Zijn er verschillen tussen de middelen? Welke drugs gebruikt men voornamelijk individueel en welke in groep?
De respondenten konden meer dan één keuze aankruisen. De som van de percentages kan dus meer dan 100% zijn.

⇨ Moment van gebruik

Grafiek 5: Aandeel respondenten dat voor, tijdens en na het uitgaan middelen neemt (%)

Van alle respondenten die alcohol drinken, gebruikt bijna iedereen dit tijdens het uitgaan, maar ook vier op de tien voor het uitgaan (grafiek 5). Voorts is het duidelijk dat xtc, cocaïne en speed veel meer tijdens het uitgaan worden gebruikt dan voor of na het uitgaan. Speed en cocaïne worden ook wel vaak voor het uitgaan gebruikt, iets wat voor xtc duidelijk minder het geval is. Ook voor cannabis vindt het gebruik vooral tijdens het uitgaan plaats, maar het aandeel respondenten dat cannabis (ook) voor of na het uitgaan gebruikt, komt dicht in de buurt.

Vergelijking 2003, 2005, 2007 en 2009

Er zijn enkele duidelijke verschillen tussen 2009 en de vorige surveys. Vooral het aandeel respondenten dat alcohol drinkt tijdens en na het uitgaan is duidelijk gedaald. Dat van alcohol drinken voor het uitgaan is relatief minder gezakt. Bekijken we de evolutie van gebruik van illegale drugs over de jaren heen, dan valt op dat, na de daling in de voorgaande jaren, het gebruik tijdens het uitgaan plots weer stijgt bij xtc, speed en cocaïne. Bij speed en cocaïne zelfs naar een niveau dat alle voorgaande jaren overstijgt. Ook het aandeel gebruik voor het uitgaan stijgt voor bij xtc, speed en cocaïne, terwijl dat van cannabis daalt. Het aandeel van het gebruik van cannabis tijdens het uitgaan is al drie jaar omzeggens stabiel. Opvallend is ook de duidelijke stijging van het gebruik van speed en cocaïne voor het uitgaan.

Tabel 9: Vergelijking tussen 2005, 2007 en 2009: alcoholgebruik voor, tijdens en na het uitgaan van respondenten die laatstejaarsgebruik aangeven (%)

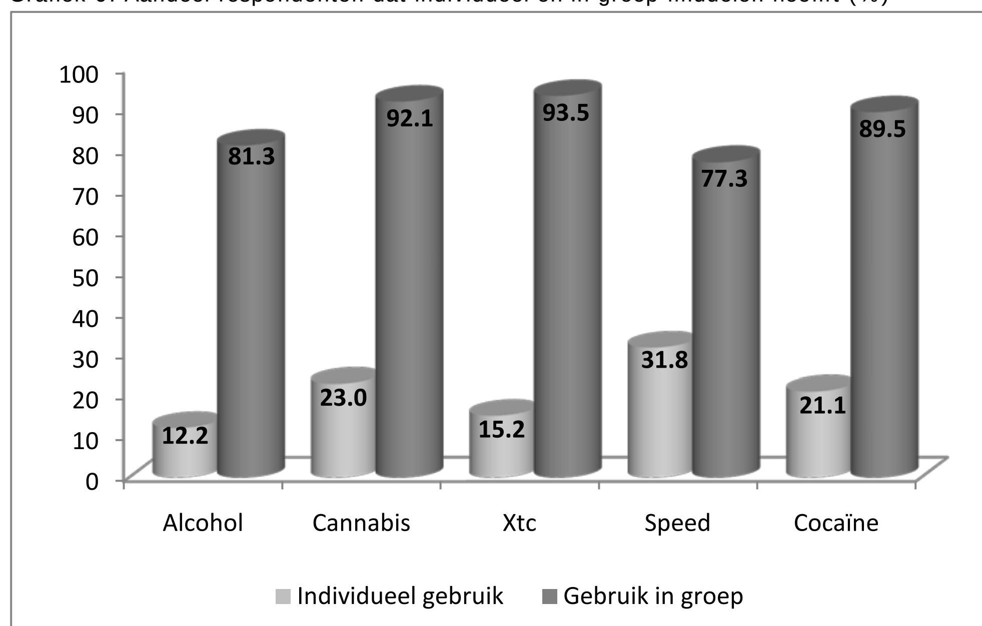
	Voor het uitgaan			***Tijdens het uitgaan***			***Na het uitgaan***		
	2005	2007	2009	2005	2007	2009	2005	2007	2009
Alcohol	44,4	47,8	41,8	94,9	92,8	83,6	19,4	20,1	11,3

Tabel 10: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: illegaledruggebruik voor, tijdens en na het uitgaan van respondenten die laatstejaarsgebruik aangeven (%)

	Voor het uitgaan				***Tijdens het uitgaan***				***Na het uitgaan***			
	2003	***2005***	***2007***	***2009***	***2003***	***2005***	***2007***	***2009***	***2003***	***2005***	***2007***	***2009***
Cannabis	59,2	57,2	61,3	49,7	71,0	58,1	58,3	59,0	67,1	57,6	47,0	42,6
Xtc	20,0	20,4	19,6	23,6	94,3	88,0	78,4	87,3	6,7	6,5	9,5	10,9
Speed	42,3	37,0	32,2	43,3	84,6	61,1	61,1	86,7	19,2	11,1	22,2	26,7
Cocaïne	44,3	41,6	36,7	52,3	63,9	58,4	62,5	70,8	41,0	16,4	26,6	27,7

⇨ Context van gebruik

Grafiek 6: Aandeel respondenten dat individueel en in groep middelen neemt (%)

Al deze middelen worden voornamelijk in groep gebruikt. Bij cannabis, xtc en cocaïne geven negen op de tien laatstejaarsgebruikers aan deze middelen in groep te gebruiken terwijl minder dan een

kwart deze individueel gebruikt. Ook speed wordt voornamelijk in groep gebruikt en minder vaak individueel, al liggen de verhoudingen minder ver uiteen (grafiek 6).

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

Het gebruik alleen van cannabis, xtc en cocaïne is in vergelijking met 2007 niet wezenlijk veranderd. Dat ligt anders voor speedgebruik, dat een duidelijke stijging van individueel gebruik kent. Opvallend is dat het gebruik in groep voor alle vier de middelen duidelijk stijgt, zelfs in die mate dat de percentages voor elk van de middelen hoger liggen dan alle voorgaande jaren.

Tabel 11: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: percentage gebruik van middelen individueel en in groep van laatstejaarsgebruikers van illegale drugs

	Gebruik alleen				***Gebruik in groep***			
	2003	***2005***	***2007***	***2009***	***2003***	***2005***	***2007***	***2009***
Cannabis	49,0	39,3	24,3	23,0	85,7	84,7	82,6	92,1
Xtc	43,3	25,0	14,0	15,2	70,0	74,0	74,4	93,5
Speed	50,0	29,6	23,1	31,8	68,8	59,3	51,3	77,3
Cocaïne	36,2	38,6	20,4	21,1	87,2	62,9	65,7	89,5

Herkomst en tijdstip van aankoop

Met deze vraag willen we enerzijds weten waar de respondenten hun drugs kopen en anderzijds of ze dit al dan niet tijdens het uitgaan doen. Men gaat ervan uit dat kopen bij een vaste dealer of voor het uitgaan een belangrijke voorzorgsmaatregel is om gezondheidsproblemen te vermijden (DIMS, 2003; de Bruin et al., 1999). Het risico is beperkter doordat men op een bewuste manier zijn drugs koopt.
Ook hier kon de respondent meerdere antwoorden aankruisen en is de som van de percentages dus groter dan 100%.

Tabel 12: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: het aankopen van illegale drugs

	2003	***2005***	***2007***	***2009***
Ik koop niet zelf	13,1	17,2	24,9	24,6
Ik koop bij een vaste dealer	28,5	32,2	26,6	19,8
Ik koop steeds bij een wisselende dealer	19,3	15,7	19,7	14,2
Ik kweek zelf	n.v.t.	9,4	8,3	6,7
Ik koop bij vrienden	42,3	44,9	32,3	38,4
Ik koop in een coffeeshop	38,7	34,3	31,7	24,6
Ik koop tijdens het uitgaan	37,7	34,4	40,0	49,2
Ik koop niet tijdens het uitgaan	80,8	79,0	76,7	66,3

Eén op de vier respondenten geeft aan zijn drugs niet zelf te kopen (tabel 12). Bijna vier op de tien laatstejaarsgebruikers koopt bij hun vrienden en een kwart doet dit in een coffeeshop. De daling van deze laatste aanschafwijze hangt vermoedelijk samen met het rigidere coffeeshopbeleid in Nederland.
Eén op de vijf respondenten koopt bij een vaste dealer, terwijl één op de zeven bij een wisselende dealer koopt.
Tweederde van de respondenten geeft aan middelen te kopen buiten het uitgaan, terwijl de helft aangeeft dat (ook) tijdens het uitgaan te doen.

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

We zien dat in 2009 het aandeel respondenten dat niet zelf drugs koopt, stagneert en dit na in de voorafgaande jaren steeds een stijging gekend te hebben. Het kopen van drugs bij een vaste dealer en het kopen in een coffeeshop gebeurt minder dan in 2005 en in 2007. Het aandeel dat bij vrienden drugs koopt, herstelt zich dan weer na een achteruitgang tussen 2005 en 2007.
Alhoewel het kopen van drugs nog steeds meer gebeurt buiten het uitgaan, is het duidelijk dat de verschillen aan het verkleinen zijn. Kopen tijdens het uitgaan wint aan populariteit ten nadele van kopen buiten het uitgaan.

COMBIGEBRUIK

Combigebruik is het gebruik van meerdere middelen tijdens één moment. Dit moment kan een nacht zijn, een avond … Hierbij is vaak het ene middel nog niet uitgewerkt, terwijl men al een tweede inneemt. Deze combinatie kan, naast de beoogde effecten, ook onvoorspelbare effecten teweegbrengen (Laudens, 2004). In de literatuur merken we op dat recreatieve gebruikers steeds meer verschillende middelen combineren op één uitgaansmoment (Calafat et al., 1999; Nabben & Korf, 2000; Winstock, 2003). Dit heeft verschillende redenen. Men wil:

- het effect van het ene middel versterken door er een ander effect aan toe te voegen;
- een bepaald effect intensifiëren;
- een bepaald effect dempen;
- de effecten in balans brengen;
- of men doet het uit gewoonte.

De vraag over combigebruik bestaat uit twee delen: enerzijds werd gevraagd naar het combinatiegebruik van alcohol met illegale drugs en anderzijds naar de combinatie van illegale drugs met andere illegale drugs. Respondenten konden aankruisen of ze nooit combineren, meer niet dan wel, evenveel wel als niet, meer wel dan niet of altijd. Dit geeft ons een idee hoeveel respondenten combineren en we krijgen zicht op de frequentie waarmee deze groep combineert.

Tabel 13: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: combineren van alcohol met illegale drugs

	2003	***2005***	***2007***	***2009***
Nooit	23,1	24,4	21,7	17,4
Meer niet dan wel	30,8	29,3	32,5	43,0
Evenveel wel als niet	19,5	18,8	20,9	17,8
Meer wel dan niet	12,7	14,7	11,3	11,7
Altijd	14,0	12,8	13,6	10,0

Tabel 14: Vergelijking tussen 2003, 2005, 2007 en 2009: combineren van illegale drugs met andere illegale drugs

	2003	***2005***	***2007***	***2009***
Nooit	52,5	57,1	49,3	52,4
Meer niet dan wel	21,6	19,2	22,8	28,9
Evenveel wel als niet	11,8	12,0	12,5	9,8
Meer wel dan niet	5,9	6,4	8,0	5,8
Altijd	8,2	5,3	7,4	3,1

Veruit de meeste gebruikers combineren wel eens illegale drugs met alcohol. Toch is het veelvuldig voorkomen van dit combigebruik in de minderheid. Bijna de helft combineert alcohol en illegale drugs 'meer niet dan wel' (43,0%). 17,4% van de laatstejaarsgebruikers van illegale drugs geeft aan nooit ‘illegale drugs met alcohol’ te combineren. Anderzijds springt de 10% in het oog die altijd alcohol met illegale drugs combineert (tabel 13).

Iets meer dan de helft (52,4%) geeft aan nooit illegale drugs met andere illegale drugs te combineren (tabel 14). Ruim een kwart combineert illegale drugs 'meer niet dan wel' met andere illegale drugs (43,0%). Een kleine minderheid combineert altijd meer dan één illegale drug.

150 respondenten antwoordden op een open vraag over welke middelen zij meestal combineren. Bij 78,7% van deze groep komt alcohol voor in de opgegeven combinatie. Cannabis wordt in 57,3% van de aangegeven combinaties vernoemd, cocaïne bij 19,3% en xtc bij 16,7%. De meest voorkomende combinaties zijn alcohol en cannabis (56,7%), alcohol en cocaïne (14,0%) en alcohol en xtc (11,3%). 7,3% combineert xtc en cocaïne. Andere combinaties komen in minder dan 5% van de gevallen voor.
In een tweede vraag vroegen we naar andere combinaties die de respondenten af en toe gebruikten. Hier vulden 30 respondenten de vraag ernstig in. In 66,7% van de antwoorden kwam alcohol voor, in 56,7% was dat cannabis en in 46,7% cocaïne. Xtc en speed worden respectievelijk in 33,3% en 30,0% vermeld.
Ook bij de combinaties die soms gebruikt worden zijn de meest voorkomende alcohol en cannabis (36,7%) en alcohol en cocaïne (26,7%). De combinatie van alcohol met xtc komt eerder beperkt voor (13,3%).

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

Algemeen genomen verschillen de antwoorden op de vraag naar welke middelen gecombineerd worden niet veel van die van de vorige bevragingsronde. Toch ligt het aandeel dat cannabis vermeldt in het kader van combigebruik lager dan in 2007. Dat geldt veel sterker voor xtc: in 2007 werd dit middel in 29,9% van de gevallen vernoemd, in 2009 is dat in 16,7%. De daling van de combinatie cannabis-xtc (van 11,4% naar 3,3%) is dan ook niet verrassend.
Vergelijkingen voor de tweede vraag liggen moeilijk omdat het aantal respondenten dat deze vraag (ernstig) invulde, opvallend laag lag in 2009.

Samenvatting

Demografische gegevens

In totaal hebben we 607 ingevulde vragenlijsten verzameld die geldig zijn voor verdere analyse. De onderzoekspopulatie heeft een gemiddelde leeftijd van 22 jaar en 2 maanden, is voornamelijk hetero en bestaat uit iets meer mannen (55,6%) dan vrouwen (44,4%). Iets minder dan de helft is student en een bijna even groot deel van de respondenten heeft een job. Tweederde woont nog bij de ouders.

Uitgaanscultuur

Ongeveer de helft van de respondenten geeft rock en electro als muziekvoorkeur op. Techno en pop worden door zowat vier op de tien respondenten tot de muziekvoorkeuren gerekend. Bijna vier op de vijf respondenten duidt minstens één van de onder de categorie ‘dance’ ressorterende muzieksoorten als voorkeur aan. Toch is dit een achteruitgang in vergelijking met 2007. De grote muziekcategorieën rockmuziek en zuiderse en funky muziek kennen dan weer meer voorkeur.
In de laatste dertig dagen bezochten meer dan negen op de tien respondenten een café. Festivals komen op de tweede en fuiven op de derde plaats als meest frequent bezochte events. Deze drie events scoren beter dan in 2007. Discotheken daarentegen kennen een achteruitgang qua bezoeksfrequentie.

Middelengebruik

Alcohol blijkt nog steeds de meest gebruikte uitgaansdrug te zijn. Dit halen we niet enkel uit de cijfers over het gebruik per product, maar ook binnen het combigebruik komt alcohol op de eerste plaats. Bijna tweederde van de respondenten gebruikte in het laatste jaar minstens één maal per week alcohol. Het aandeel van regelmatig alcoholgebruik is over de vier bevragingsronden bekeken, vrij stabiel gebleven. De helft van de respondenten heeft in het laatste jaar alcohol in

combinatie met energy drinks gedronken, ongeveer één op zes à zeven respondenten dronk zulke mixdranken regelmatig. Over de drie laatste onderzoeken bekeken, zijn die aandelen eveneens redelijk stabiel gebleven.

Bijna de helft van alle respondenten heeft in het afgelopen jaar een illegale drug gebruikt, wat bijna 10% lager is dan in 2007. Bijna iedereen van deze groep gebruikte *cannabis*. Eén op de veertien respondenten gebruikte dagelijks *cannabis*. Dat aandeel ligt even hoog als dat van de dagelijkse gebruikers van alcohol. Kijken we nog verder achteruit door met 2003 en 2005 te vergelijken, dan zien we dat het laatstejaarsgebruik van cannabis op en neer gaat. Na de piek in 2007 is er nu weer een dal dat het niveau van 2005 benadert.
Eén op de acht respondenten heeft in het laatste jaar *cocaïne* gebruikt en één op de tien heeft in die periode *xtc* gebruikt. Het gaat dan vooral om occasioneel gebruik. Andere illegale drugs komen in minder dan 10% voor. Opvallend is dat het aandeel laatstejaarsgebruikers voor bijna alle illegale drugs duidelijk gedaald is in vergelijking met 2007. Meer nog, de meeste illegale drugs halen hun laagste score sinds de eerste meting in 2003.
Het gebruik van de nieuwere producten zoals GHB en ketamine blijft in onze steekproef beperkt. Het aandeel laatstejaarsgebruikers van deze middelen daalt zelfs sterk.

Nieuwe trends

Veel respondenten halen alweer spontaan het stijgende gebruik van cocaïne aan als opvallende trend. Het (stijgend) gebruik van cannabis komt ook nog steeds veel voor in de antwoorden op de vraag naar nieuwe trends. Twee andere trends worden opvallend meer dan in 2007 geciteerd: het frequenter voorkomen van binge drinking en het gebruiken op jongere leeftijd, vooral van alcohol.

Gebruikspatronen

Bijna iedereen die alcohol drinkt, doet dit ook tijdens het uitgaan. Toch is dit cijfer dalende. Van de respondenten die in het laatste jaar illegale drugs gebruikt hebben, blijkt dat ze hun drugs voornamelijk tijdens het uitgaan en in groep gebruiken. Het in groep gebruiken geldt voor alle illegale middelen en dit in nog veel sterkere mate dan de voorgaande jaren. Ook het voor het uitgaan gebruiken van cocaïne en speed kent meer navolging dan voorheen. Het gebruiken van cannabis voor het uitgaan is daarentegen gedaald.
Als we naar de aanschaf van illegale drugs kijken, dan zien we dat meer dan drie op de vier gebruikers hun middelen zelf kopen en dit voornamelijk buiten het uitgaan. Twee opvallende vaststellingen: het tijdens het uitgaan kopen van illegale drugs kent een duidelijke stijging terwijl het kopen buiten het uitgaan duidelijk daalt. Voorts is het aandeel dat bij vrienden koopt nu weer gestegen, terwijl kopen in de coffeeshop blijft dalen.

Combigebruik

De meeste illegaledruggebruikers combineren wel eens illegale drugs met alcohol. Nochtans zien we dat dit 'meer niet dan wel' voorkomt. Bijna de helft gebruikt illegale drugs met andere illegale drugs, zij het meestal eerder sporadisch.
De vraag naar welke combinaties dan worden gebruikt, leverde voornamelijk combinaties met alcohol en cannabis op. Alcohol met cannabis is veruit de meest voorkomende combinatie, maar ook de combinaties alcohol-cocaïne of alcohol-xtc zijn niet zeldzaam.

Gezondheidsmaatregelen

Eén op de vijf bevraagde uitgaanders geeft aan niets te doen om mogelijke gezondheidsproblemen te voorkomen. Voldoende water drinken en goed uitgeslapen zijn, zijn de twee meest voorkomende voorzorgsmaatregelen. 'Voldoende water drinken' wordt alsmaar vaker aangehaald door de uitgaanders. Niet met de wagen rijden en regelmatig afkoelen worden door zowat een derde van de respondenten aangehaald.

3.2. Verschillen tussen de soorten events

Bij de keuze van de locaties gingen we van drie categorieën uit: dance-events, rockfestivals en clubs. Dit impliceert niet dat er geen dancemuziek aanwezig was op de rockfestivals. Maar grosso modo bleken er op de rockfestivals meer rockmuziek/-optredens plaats te vinden en zijn clubs een heel andere setting dan dance-events: kleinschaliger, wekelijks open, ander publiek ...
Als we de locaties in deze drie groepen verdelen, krijgen we volgende resultaten met betrekking tot het aantal respondenten en de gemiddelde leeftijd.

Tabel 15: Percentage respondenten in de drie verschillende categorieën van settings (n), 2009

	Percentage en aantal respondenten	***Gemiddelde leeftijd***
Rockfestivals	38,6% (234)	21 j 9m
Dance-events	31,0% (188)	21 j 9m
Clubs	30,4% (184)	23 j 1m

We hebben de meeste respondenten kunnen bereiken op rockfestivals. Iets minder respondenten werden bevraagd tijdens dance-events en in clubs (tabel 15). Qua leeftijd zijn er tussen de soorten events geen significante verschillen merkbaar, noch algemeen genomen ($F = 2{,}861$, $p = 0{,}058$), noch tussen de verschillende subgroepen. In vergelijking met het onderzoek in 2007 zijn de respondenten op rockfestivals en dance-events ruim anderhalf jaar jonger en de respondenten in clubs twee jaar ouder.
Verder interesseert het ons of er tussen de respondenten van deze settings verschillen bestaan wat betreft de frequentie van middelengebruik, het aantal laatstejaarsgebruikers en het combigebruik.

MIDDELENGEBRUIK[6]

De gebruiksfrequentie van de meeste middelen verschilt naargelang de setting waarin de respondent zich bevindt. Voor de meeste minder frequent gebruikte middelen zijn er geen frequentieverschillen tussen de respondenten van de verschillende locaties: psylo's/paddo's, anabole steroïden, LSD, heroïne en poppers. Toch zijn er ook (vrij) vaak gebruikte producten waar geen verschillen in gebruiksfrequentie waarneembaar zijn tussen de drie soorten settings: alcohol, energy drinks en kalmerings- en slaapmiddelen. Anderzijds zien we algemeen weinig gebruikte middelen waarbij wel een verschil in gebruiksfrequentie aantoonbaar is: GHB en ketamine. Ook opvallend: bij alcohol en energy drinks apart zijn er geen onderlinge verschillen, bij combigebruik alcohol-energy drinks zijn die er wel.
Vergelijken we de settings twee aan twee dan krijgen we de volgende resultaten.

DANCE-EVENTS EN ROCKFESTIVALS

De verschillen tussen de respondenten van dance-events en rockfestivals zijn significant als het over het gebruik van volgende middelen gaat: combigebruik alcohol-energy drinks, opwekkende medicatie, cannabis, xtc, speed, cocaïne, GHB, ketamine en smartdrugs. Het gebruik van deze middelen komt telkens frequenter voor bij respondenten van de dance-events.

6 In dit hoofdstuk baseren we ons op resultaten van ANOVA in combinatie met de Bonferroni post hoc-test en hanteren we steeds het 95% betrouwbaarheidsinterval.

DANCE-EVENTS EN CLUBS

De verschillen tussen de respondenten van dance-events en clubs zijn significant als het over het gebruik van volgende middelen gaat: combigebruik alcohol-energy drinks, xtc, speed, cocaïne, GHB, ketamine en smartdrugs. Het gebruik van deze middelen komt telkens frequenter voor bij respondenten van de dance-events.

ROCKFESTIVALS EN CLUBS

Vergelijken we de respondenten van rockfestivals en van clubs dan zien we enkel een verschil in de gebruiksfrequentie van alcohol in combinatie met energy drinks, waarbij dit combigebruik vaker voorkomt bij respondenten in clubs.

Als er dus verschillen zijn, dan zien we steeds dezelfde chronologie qua gebruiksfrequentie: meer gebruik in dance-events dan in rockfestivals en clubs, meer gebruik in clubs dan in rockfestivals.
Het percentage laatstejaarsgebruikers van illegale drugs op een locatie vertoont dezelfde rangorde: dance-events (55,3%) tellen proportioneel de meeste laatstejaarsgebruikers van illegale drugs gevolgd door clubs (48,4%) en op ruime afstand gevolgd door rockfestivals (31,6%).
Wat combigebruik van illegale drugs met alcohol betreft, zien we dat dit vaker gebeurt op dance-events dan op rockfestivals. Tussen dance-events en clubs en tussen rockfestivals en clubs zijn er geen verschillen.
Wat het combineren van illegale drugs met andere illegale drugs betreft, zien we dat respondenten op dance-events dit frequenter doen dan respondenten in rockfestivals en clubs. Tussen de respondenten op rockfestivals en die in clubs zijn er geen verschillen.

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

Nadat de gemiddelde leeftijd op rockfestivals over de voorgaande jaren heen steeg, zien we nu een merkelijke daling van bijna twee jaar. Een even sterke leeftijdsdaling is merkbaar bij respondenten op dance-events. De gemiddelde leeftijd van respondenten in deze setting lag nooit zo laag. Anderzijds zien we bij respondenten in clubs een stijging van de gemiddelde leeftijd met twee jaar.
Wat het middelengebruik betreft, zien we dat respondenten in dance-events nu weer een hoger gebruik van de meeste middelen vertonen, nadat dit ‘klassieke’ patroon in de survey van 2007 doorbroken werd en er quasi geen verschillen waren tussen dance-events en clubs. Bezoekers van rockfestivals blijven doorgaans de minst zware gebruikers.

SAMENVATTING

In tegenstelling tot de voorgaande jaren, waarin het gebruik van illegale drugs in dance-events en clubs naar elkaar toe leek te groeien, zien we in 2009 dat respondenten op dance-events weer meer middelengebruik aangeven dan respondenten in clubs. Dat geldt voor de meeste illegale drugs, maar ook voor het gecombineerd gebruik van alcohol en energy drinks en voor combigebruik van verschillende illegale drugs.
Tussen de respondenten in clubs en die op rockfestivals zijn er amper verschillen in middelengebruik. Enkel het combigebruik van alcohol met energy drinks komt vaker voor bij respondenten in clubs.
Opvallend is dat er tussen de drie settings geen verschillen zijn qua alcoholgebruik.

3.3. Kenmerken van gebruikers en niet-gebruikers

In dit hoofdstuk bekijken we of persoonlijke kenmerken verbanden vertonen met aspecten van middelengebruik. Om te achterhalen of er specifieke kenmerken toe te schrijven zijn aan al dan niet of frequenter gebruik, bekijken we de verschillen tussen deze twee groepen op gebied van leeftijd, geslacht, beroep, woonsituatie, uitgaan, muziek en gezondheidsmaatregelen. Met gebruikers bedoelen we de groep **die het laatste jaar illegale drugs gebruikt heeft**. De **niet-gebruikers** zijn de respondenten die 'nooit gebruikt' of 'ooit, maar niet het laatste jaar' aangeduid hebben bij de illegale drugs of die enkel legale drugs (alcohol, medicatie ...) hebben gebruikt. Spreken we over een verschil, dan is het getoetst op significantie ($\alpha<5\%$).

BEROEP

Onder deze hoofding verstaan we een tweedeling op basis van het heersende studeer-/arbeidsstatuut: we delen de respondenten op tussen studenten en werkenden[7] om na te gaan of er tussen beide groepen verschillen zijn op het vlak van middelengebruik.

Tabel 16: Kruistabel tussen beroep en het laatstejaarsgebruik van alcohol, 2009

	Student	***Werkend***
Niet-gebruikers	6,8%	8,9%
Gebruikers	93,2%	91,1%
	100,0%	100,0%

Alhoewel er in tabel 16 op het eerste zicht een klein verschil lijkt te zijn tussen het aandeel laatstejaarsgebruikers van alcohol in beide groepen, blijkt er na verdere statistische toetsing geen sprake te zijn van een verschil tussen werkende en studerende respondenten. We kunnen dus niet zeggen dat studenten meer laatstejaarsgebruikers van alcohol tellen dan werkenden.

Tabel 17: Kruistabel tussen beroep en het laatstejaarsgebruik van illegale drugs, 2009

	Student	***Werkend***
Niet-gebruikers	57,7%	54,5%
Gebruikers	42,3%	45,1%
	100,0%	100,0%

Tabel 17 toont andermaal een klein percentageverschil aan, dat na statistische toetsing evenmin standhoudt. Er is dus ook hier geen verschil inzake laatstejaarsgebruik tussen studenten en werkenden.

Bekijken we de gebruiksfrequenties per soort illegale drug apart, dan blijkt dat er voor een aantal producten wel een verband is, waarbij het gebruik frequenter plaatsvindt bij werkende uitgaanders. Dat is echter in de meeste gevallen te verklaren door de hogere leeftijd van deze groep. Als we de invloed van leeftijd onder controle houden, dan zien we dat enkel nog xtc en cocaïne door werkenden frequenter gebruikt worden. We zien ook dat werkende respondenten frequenter combigebruik van meerdere illegale drugs aangeven (voor combigebruik alcohol-illegale drugs is er geen verschil).
Frequenter uitgaan kan alleszins niet aangehaald worden als mogelijke oorzaak voor deze verschillen. Immers, studenten gaan vaker uit in jeugdhuizen en op fuiven en party's dan werkende respondenten. Voor de andere uitgaanssettings is er geen onderling verschil.

[7] Studenten die een bij-job hebben behoren tot de categorie studenten en werkende respondenten die iets bijstuderen tot de categorie werkenden. De categorieën 'tijdelijke jobs' en 'werkloos' worden hier buiten beschouwing gelaten. Zij vertegenwoordigen nog geen 10% van de respondenten.

Geslacht

Er is een verband tussen geslacht en het laatstejaarsgebruik van illegale drugs: er zijn meer mannen dan vrouwen die in die periode illegale drugs gebruikten (V= 0,24; p<0,001) (tabel 18). Als we kijken naar de gebruiksfrequenties van de verschillende soorten illegale drugs, dan zien we dat mannen frequenter cannabis (V= 0,31; p<0,001), xtc (V= 0,31; p<0,001), cocaïne (V= 0,23; p<0,001), LSD (V= 0,18; p<0,01), psylo's/paddo's (V= 0,17; p<0,01) en speed (V= 0,16; p<0,01) gebruiken.

Tabel 18: Kruistabel tussen geslacht en het laatstejaarsgebruik van illegale drugs (in %), 2007

	Man	***Vrouw***
Niet-gebruikers	45,3	69,6
Gebruikers	54,7	30,4
	100	100

Er is geen verband tussen geslacht en laatstejaarsgebruik van alcohol. Onder mannen zijn er dus niet wezenlijk meer laatstejaarsdrinkers dan onder vrouwen. Bekijken we de frequentie van alcoholgebruik, dan zien we wél een verband, in die zin dat mannen frequenter alcohol drinken dan vrouwen (V= 0,33; p<0,001): zes op de tien ondervraagde mannen (61,4%) drinken meerdere keren per week tot dagelijks alcohol tegenover drie op de tien ondervraagde vrouwen (31,7%). Ook het gebruik van energy drinks (V= 0,21; p<0,001) en smart products (V= 0,18; p<0,01) komt frequenter voor bij mannen dan bij vrouwen.
Mannen maken ook vaker gewag van combigebruik van illegale drugs met alcohol (V= 0,25; p<0,01). Er is geen verband tussen geslacht en combigebruik van meerdere illegale drugs.

Seksuele voorkeur

Om de analyses te vereenvoudigen delen we de respondenten op in twee groepen: zij die enkel seksuele ervaring hebben met mensen van het andere geslacht (89,9%) en zij die af en toe, evenveel of altijd seks hebben met mensen van hetzelfde geslacht (10,1%). We noemen de eerste groep heteroseksuelen en de tweede holebi's.
Uit de analyses blijkt dat er geen verbanden zijn tussen de seksuele voorkeur en het al dan niet laatstejaarsgebruik van zowel alcohol, cannabis als illegale drugs. Voor alcohol en medicatie zien we ook geen verschillen qua gebruiksfrequentie tussen heteroseksuelen en holebi's. Dat geldt evenmin voor cannabis. Voor sommige andere illegale drugs zijn er wel verschillen, waarbij holebi's steeds een frequenter gebruik laten optekenen. Dat geldt voor GHB (V= 0,27; p<0,001), psylo's/paddo's (V= 0,25; p<0,001), xtc (V= 0,23; p<0,001), cocaïne (V= 0,23; p<0,001), speed (V= 0,18; p<0,01) en LSD (V= 0,17; p<0,01). Ook anabole steroïden (V= 0,19; p<0,01) worden frequenter door holebi's gebruikt.
Er is geen verband tussen seksuele voorkeur en combigebruik, noch van alcohol met illegale drugs, noch van meerdere illegale drugs tegelijk.

Leeftijd

Er is geen verband tussen leeftijd en laatstejaarsgebruik van alcohol, cannabis of illegale drugs. Er zijn wel enkele verbanden als we de gebruiksfrequentie onder de loep nemen. Zo houdt een stijgende leeftijd verband met een frequenter gebruik van de illegale drugs psylo's/paddo's (r_s= 0,30; p<0,001), cocaïne (r_s= 0,29; p<0,001), xtc (r_s= 0,28; p<0,001) en speed (r_s= 0,23; p<0,001). Voor de andere producten zien we dit verband niet.
Er is geen verband tussen leeftijd en combigebruik van alcohol met illegale drugs. Maar er is wel een verband tussen leeftijd en combigebruik van meerdere illegale drugs (r_s= 0,20; p<0,001): algemeen genomen geldt dat hoe ouder de respondent is, hoe vaker dit combigebruik voorkomt.

FREQUENTIE VAN UITGAAN

Er is een verband tussen de bezoekfrequentie van drie uitgaansgelegenheden en het laatstejaarsgebruik van illegale drugs:

- Hoe vaker men op café gaat, hoe meer laatstejaarsgebruik van illegale drugs voorkomt (r_s=0,19; p<0,001).
- Hoe vaker men naar fuiven of party's gaat, hoe meer laatstejaarsgebruik van illegale drugs voorkomt (r_s=0,19; p<0,001).
- Hoe vaker men in een discotheek uitgaat, hoe meer laatstejaarsgebruik van illegale drugs voorkomt (r_s=0,17; p<0,001).

Zulk een verband is er niet met het laatstejaarsgebruik van alcohol.
Voor de andere uitgaansgelegenheden, zijn er geen verbanden tussen uitgaansfrequentie en laatstejaarsgebruik van alcohol noch van illegale drugs.

Maar als we naar de gebruiksfrequentie gaan kijken, zien we wel wat meer verbanden (tabel 19). Wat aan de ene zijde opvalt, is dat er geen verbanden zijn tussen de uitgaansfrequentie in jeugdhuizen en op concerten en festivals. Aan de andere zijde zien we dat er voor heel wat middelen, voornamelijk illegale drugs, een verband is tussen gebruiksfrequentie en uitgaansfrequentie op Goa-feestjes. Op fuiven en party's is er een verband met de gebruiksfrequenties van alcohol, energy drinks en de combinatie van beide, plus een verband met de gebruiksfrequentie van cannabis. Voorts vallen de vrij sterke verbanden op tussen de bezoeksfrequentie van cafés en de gebruiksfrequentie van alcohol, respectievelijk tussen de bezoeksfrequentie van discotheken en de gebruiksfrequentie van de combinatie energy drinks-alcohol.
Er is maar één verband aantoonbaar met anabole steroïden: frequenter uitgaan op holebiparty's verhoogt de kans op frequenter gebruik van dit middel.

Tabel 19: Verband tussen frequentie van middelengebruik en frequentie van uitgaan

	Disco-theek	***Café***	***Festival***	***Jeugd-huis***	***Fuif / party***	***Goa-feestje***	***Holebi-party***	***Concert***
	r_s	r_s	r_s	r_s	r_s	r_s	r_s	r_s
Alcohol	n.s.	0,40*	n.s.	n.s.	0,16*	n.s.	n.s.	n.s.
Energy drinks	0,23*	n.s.	n.s.	n.s.	0,14*	n.s.	n.s.	n.s.
Combinatie energy drinks-alcohol	0,35*	0,18*	n.s.	n.s.	0,17*	n.s.	n.s.	n.s.
Opwekkende medicatie	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,20*	n.s.	n.s.
Slaap- en kalmeermiddelen	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Cannabis	n.s.	0,23*	n.s.	n.s.	0,20*	n.s.	n.s.	n.s.
Xtc	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,18*	n.s.	n.s.
Speed	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,20*	n.s.	n.s.
Cocaïne	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,24*	n.s.	n.s.
Anabole steroïden	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,17*	n.s.
Smart products	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,22*	n.s.	n.s.
Psylo's/paddo's	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,29*	n.s.	n.s.
GHB	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,21*	n.s.	n.s.
LSD	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,26*	n.s.	n.s.
Ketamine	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,25*	n.s.	n.s.

n.s.: niet significant ; *: p<0,01

Wat combigebruik betreft, zien we slechts twee verbanden:

- Hoe vaker men op café gaat, hoe frequenter men alcohol met illegale drugs combineert (r_s=0,17; p<0,001).

- Hoe vaker men naar een Goa-feestje gaat, hoe frequenter verschillende illegale drugs worden gecombineerd (r_s=0,19; p<0,001).

MUZIEKCATEGORIEËN

Als we kijken naar het verband tussen de voorkeur voor een muziekgenre en laatstejaarsgebruik, dan zien we slechts één betekenisvol resultaat: onder liefhebbers van rockmuziek zijn er relatief minder personen die het laatste jaar illegale drugs gebruikten (r_s=-0,17; p<0,001).
Als we naar de gebruiksfrequentie kijken, dan zien we dat rockliefhebbers minder vaak energy drinks (r_s=-0,15; p<0,001), de combinatie energy drinks-alcohol (r_s=-0,24; p<0,001) en xtc (r_s=-0,16; p<0,001) gebruiken. Anderzijds blijken liefhebbers van dancegenres frequenter xtc (r_s=0,16; p<0,001), cocaïne (r_s=0,15; p<0,001) en GHB (r_s=0,16; p<0,001) te gebruiken. Bij zuiderse en funky genres is er geen verband met de gebruiksfrequenties van middelen.

GEZONDHEIDSMAATREGELEN

Er zijn geen verbanden terug te vinden tussen de frequentie van gebruik en het nemen van gezondheidsmaatregelen.

FREQUENTIE VAN GEBRUIK VAN ILLEGALE DRUGS

Uit tabel 20 blijkt dat hoe vaker men illegale drugs gebruikt, hoe vaker men zelf zijn drugs koopt, of dat nu bij een vaste dealer is, of bij een wisselende dealer, of in een coffeeshop. Ook het zelf kweken staat telkens in verband met deze gebruiksfrequentie. De sterkste verbanden situeren zich tussen enerzijds gebruiksfrequentie van cannabis en anderzijds het zelf kweken en het kopen in een coffeeshop.
Het feit dat er een samenhang is tussen het vaker gebruiken van xtc, cocaïne en speed en het zelf kweken, betekent niet dat deze samenhang wijst op het zelf vervaardigen van die middelen. Als we de invloed van het cannabisgebruik onder controle houden, dan blijven er geen verbanden meer over. Personen die aangeven zelf te kweken zijn dus in regel cannabisgebruikers die ook combi- of polydruggebruik met xtc, cocaïne en speed vertonen.

Tabel 20: Verband tussen frequentie van middelengebruik en koopgedrag: r_s-waarden, 2009

	Cannabis	***Xtc***	***Cocaïne***	***Speed***
Ik koop niet zelf	0,17*	n.s.	n.s.	n.s.
Ik koop bij een vaste dealer	0,32*	0,32*	0,27*	0,26*
Ik koop bij een wisselende dealer	0,27*	0,26*	0,27*	0,25*
Ik kweek zelf	0,42*	0,25*	0,23*	0,22*
Ik koop in een coffeeshop	0,43*	0,27*	0,31*	0,24*

n.s.: niet significant ; *: p<0,01

We lichten de dagelijkse gebruikers van cannabis even uit de respondentengroep. De resultaten tonen ons dat het voornamelijk werkende mannen zijn tussen de 17 en 25 jaar. De gemiddelde leeftijd van deze groep is 22 jaar en 11 maanden.

Tabel 21: Geslacht en beroep van dagelijkse cannabisgebruikers, 2009

	Dagelijkse cannabisgebruikers %
Mannen	76,9
Vrouwen	23,1
Werkenden	63,9
Studenten	36,1

Combigebruik

Er is een duidelijk verband tussen het combineren van illegale drugs met enerzijds alcohol en anderzijds andere illegale drugs: respondenten die frequenter met alcohol combineren, doen dat ook beduidend vaker met andere illegale drugs (r_s= 0,57; $p<0,001$).

Tussen het combineren en het nemen van voorzorgsmaatregelen kunnen geen verbanden worden vastgesteld.

Vergelijking resultaten 2003, 2005, 2007 en 2009

Nadat de verschillen tussen werkenden en studenten de vorige jaren een wisselend verloop kenden – geen verschil in 2005 maar terug een verschil in 2007 – zien we in 2009 een genuanceerder beeld: er zijn slechts beperkte verschillen waarneembaar. Enkel bij xtc en cocaïne zien we een frequenter gebruik bij de werkende populatie.

Tussen de geslachten blijven de klassieke verschillen gelden: voor de meeste illegale drugs geldt dat zowel het laatstejaarsgebruik als de frequentie van gebruik hoger ligt bij mannen, terwijl dat bij alcohol enkel voor de gebruiksfrequentie het geval is.

Net als de voorbije jaren zijn er iets meer verbanden tussen het bezoeken van Goa-feestjes en de gebruiksfrequentie van tal van middelen. Toch zijn die verbanden duidelijk minder sterk dan voordien.

Net zoals in de vorige jaren is er voor een aantal middelen een frequenter gebruik bij liefhebbers van dancegenres. We zien met name een frequenter gebruik van cocaïne, xtc en GHB in deze groep.

Samenvatting

Werkenden gebruikten in het laatste jaar niet meer illegale drugs dan studenten, maar gebruikten wel vaker xtc en cocaïne. Tussen de geslachten zijn er duidelijkere verschillen: mannen vertonen meer laatstejaarsgebruik van illegale drugs en scoren ook hoger op de gebruiksfrequenties van de meeste illegale drugs, alcohol, energy drinks en smart drugs, evenals op combigebruik van alcohol met illegale drugs.

In de holebi-groep is er geen sprake van meer laatstejaarsgebruik in vergelijking met de heteroseksuele groep, maar eerstgenoemde vertoont wel duidelijk een frequenter gebruik van illegale drugs: xtc, cocaïne, speed, LSD, GHB en psylo's en paddo's maar ook van anabole steroïden.

Wat de leeftijd van de respondenten betreft, blijken de gebruiksfrequenties van xtc, cocaïne, speed, psylo's en paddo's en het combigebruik van verschillende illegale drugs hoger te liggen naarmate de respondent ouder is.

Het verband tussen cafébezoek en middelengebruik levert een duaal beeld op: er zijn meer laatstejaarsgebruikers van illegale drugs naarmate men vaker op café gaat en dit verband is er niet met laatstejaarsgebruik van alcohol. Maar als we naar de gebruiksfrequenties kijken, dan springt het verband met alcohol in het oog: hoe meer op café, hoe frequenter het alcoholgebruik. Een stelling die niet algemeen geldt voor illegale drugs.

Wat fuiven en party's betreft, is er een verband tussen het frequenteren van die evenementen en het laatstejaarsgebruik van illegale drugs. Bovendien geldt dat hoe frequenter men fuiven of party's bezoekt, hoe frequenter men alcohol, energy drinks en de combinatie van beide drinkt en frequenter cannabis gebruikt.

Wat het bezoeken van discotheken betreft, is er een verband met een hoger laatstejaarsgebruik van illegale drugs en een frequenter combigebruik van alcohol met energy drinks.

Goa-party's blijken nog steeds samen te gaan met een verhoogd gebruik van de meeste illegale drugs, al is die link in vergelijking met de vorige jaren aan het verzwakken.

In de groep van rockliefhebbers komen relatief minder laatstejaarsgebruikers en minder frequente gebruikers voor, in de groep van de liefhebbers van dancegenres zijn dat er relatief meer.

Er zijn geen verbanden te vinden tussen enerzijds niet-gebruikers en gebruikers en anderzijds het nemen van gezondheidsmaatregelen: beide groepen nemen in dezelfde mate gezondheidsmaatregelen. Respondenten die illegale drugs met alcohol combineren, zullen ook vaker verschillende illegale drugs combineren en vice versa.

4. Discussie

Dit onderzoek naar trends in druggebruik in het uitgaansleven komt tegemoet aan de nood aan objectieve informatie over druggebruik in het uitgaansleven. Wereldwijd wordt deze setting onder de aandacht gebracht van onderzoekers, preventiewerkers, hulpverleners en beleid. Willen we het middelengebruik en andere gezondheidsrisico's in het uitgaansleven efficiënt aanpakken, dan is het noodzakelijk om een zicht te hebben op het druggebruik in deze setting. Onderzoeksresultaten zijn van belang om een preventiebeleid binnen de uitgaanssector te onderbouwen. Ze zijn niet alleen belangrijk voor de wetenschappelijke ondersteuning van preventie-initiatieven, maar ook voor de contacten met professionelen uit het uitgaansleven (organisatoren, clubeigenaars …). Gezien zij belangrijke partners zijn bij preventie, is het een noodzaak om hen blijvend te informeren en te sensibiliseren voor deze thematiek.
Representatief onderzoek voeren is quasi onmogelijk omdat er geen duidelijk zicht is op de kenmerken van de populatie van uitgaande Vlamingen. Maar gezien de grootteorde van het aantal respondenten en de spreiding over verschillende uitgaanssettings heeft dit VAD-onderzoek een grote indicatieve waarde.

In 2003 hebben we 645 uitgaanders via schriftelijke enquêtes bevraagd op festivals, events en in clubs. Om de cijfers meer in hun context te kunnen plaatsen en meer duiding te geven, gingen we in 2004 aan de slag met interviews. Enerzijds kozen we voor individuele interviews met professionelen uit het uitgaansleven (DJ, clubeigenaar, portier …) anderzijds voor een focusgroep met uitgaanders zelf. In 2005 werden opnieuw uitgaanders via schriftelijke enquêtes bevraagd. We konden toen 670 respondenten bereiken. De respondentengroep bereikt in 2005 is iets ouder dan deze in 2003, maar is voor het overige vergelijkbaar. Opnieuw interviewden we in 2006 professionelen in het uitgaansleven en organiseerden voor de derde maal een survey in het uitgaansleven in de zomer van 2007 met 775 bruikbare vragenlijsten. In 2009 verzamelden we 607 bruikbare vragenlijsten. Op het vlak van persoonlijke kenmerken (leeftijd, geslacht, statuut …) is de respondentengroep van 2009 vergelijkbaar met deze van 2005 en 2007.

Het voorliggend onderzoeksrapport geeft de resultaten van het onderzoek in 2009 weer en maakt een vergelijking met de resultaten van de voorbije jaren. In de discussie brengen we alle resultaten van het volledige onderzoek samen.

MIDDELEN

De indeling naar producten zorgt ervoor dat de preventieaanzetten die geformuleerd worden voornamelijk middelengericht zijn. Het gebruik van alcohol en drugs is echter een samengaan van product (middel), gebruiker (mens) en omgeving (milieu) en preventie bestaat dus niet enkel uit het centraal zetten van het middel, bijvoorbeeld door productinfo te geven.

Alcohol

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

Sinds het begin van het onderzoek is alcohol de belangrijkste uitgaansdrug. In 2005 zagen we een duidelijke daling in het regelmatig gebruik van alcohol, maar de resultaten van de twee daaropvolgende onderzoeken gaven een gedeeltelijk herstel van die daling aan. Alcohol wordt voornamelijk tijdens het uitgaan gebruikt, maar in 2009 drinken toch ruim vier op de tien uitgaanders ook voor het uitgaan alcohol.
Uit verdere analyses blijkt dat er geen verband is tussen leeftijd en het drinken van alcohol. Er zijn evenveel mannen als vrouwen die het laatste jaar alcohol dronken, maar mannen drinken frequenter. Ook respondenten die vaker op café gaan, drinken regelmatiger.

Literatuur

Güttinger en Rehm (2005) bevestigen dat alcohol de belangrijkste uitgaansdrug is in de party scene. De sociale aanvaardbaarheid van alcohol heeft een invloed op het gebruik van die drank in

het uitgaansleven. Aangezien alcohol drinken aanvaard is bij volwassenen, beschouwen jongeren en jongvolwassenen het drinken van alcohol als normaal en behorende bij het volwassen worden (Engels & Knibbe, 1997). Mensen stellen hier niet zo veel vragen over als bij het gebruik van illegale drugs.

Geslachtsverschillen in alcoholconsumptie zijn zo wijd verspreid dat het beschouwd kan worden als één van de weinig universele geslachtsverschillen in sociaal gedrag (Holmila & Raitasalo, 2005). In veel culturen is alcohol drinken één van de machtigste symbolen van geslachtsrollen en identiteiten.

Uit onderzoek blijkt dat als er problemen zijn door middelengebruik, dit vaak door het gebruik van alcohol komt (Pijlman et al., 2003). Het gaat hier dan over gezondheidsproblemen, maar ook over andere problemen zoals agressie (van der Linden & Knibbe, 2006). De Wereldgezondheids-organisatie WHO schat dat een vijfde van de opnames op spoeddiensten te maken hebben met alcoholgebruik (WHO, 2007). Uit de cijfers van Educare (Pijlman et al., 2003) merken we dat het percentage alcoholgebruik bij EHBO-bezoekers op grote dansevenementen toeneemt over de jaren heen. Ondanks vele alcoholcampagnes, blijft een grote groep jongvolwassenen uitgaan en rijden onder invloed van club naar club of wanneer ze naar huis gaan (Degenhardt et al., 2006; Scheers et al., 2006).

Reflecties en aanzetten

Recent werd de aandacht voor alcohol belangrijker in preventiecampagnes naar jonge mensen in het algemeen en in het uitgaansmilieu in het bijzonder. Dit is een nuttige en noodzakelijke evolutie. Uit dit en andere onderzoeken blijkt immers dat alcohol de nummer één is inzake (problematisch) gebruik. Daarom mag niet uit het oog worden verloren dat er ruime aandacht moet besteed worden aan de risico's van alcoholgebruik, zowel binnen de bestaande preventie-initiatieven als in specifieke initiatieven in het uitgaansleven.

Een specifiek aandachtspunt is dat de wetgeving niet altijd goed gekend is door de verkopers van alcohol. Voortbouwend op het Nationaal Alcohol Actie Plan werd eind 2009 een wetswijziging doorgevoerd met betrekking tot de leeftijdsgrenzen voor het verkopen en schenken van alcohol aan jongeren. Concreet werd vastgelegd dat het verboden is om alcohol te verkopen, schenken of aan te bieden aan personen jonger dan zestien jaar. Voorts is het verkopen, schenken of aanbieden van sterkedrank verboden aan personen jonger dan achttien jaar. Met deze wetswijziging werd een duidelijke gezondheidsboodschap gegeven aangaande het uitstellen van de beginleeftijd voor alcohol drinken.

Holder (1999) stelt dat de binnen een systeem gehanteerde sociale normen over alcoholgebruik een invloed hebben op de waarden en normen van de leden binnen dat systeem. Concreet zorgt formele regelgeving, zoals de wetgeving over verkoop, schenken en aanbieden, ervoor dat de beschikbaarheid van alcohol kleiner wordt, de verkoop daalt en zodoende het alcoholgebruik ook daalt. Controle op de gestelde normen en regelgeving is binnen dat systeem een succesfactor. Het is dus noodzakelijk om hierop te controleren. In Nederland, waar men door specifieke risico-uitingen van alcoholgebruik bij jongeren genoopt was om meer rigide te controleren, lijkt de verhoogde controle vruchten af te werpen: tussen 2001 en 2007 daalde het aandeel geslaagde alcoholaankopen en aankooppogingen door te jonge consumenten in horeca en winkels van 32% naar 13% (Kruize & Bieleman, 2008). VAD zal in 2011 de mogelijkheid onderzoeken om ook in Vlaanderen controles op de verkoop van alcohol aan jongeren in te voeren als element om het lokale alcoholbeleid te evalueren. De resultaten van dat verkennend onderzoek moet uitmonden in een werkinstrument om besturen, horeca en retailers te sensibiliseren over de problematiek.

Het is belangrijk om de wetgeving omtrent de verkoop en het schenken van alcohol duidelijk te communiceren naar horecapersoneel, winkeliers (o.a. van nachtwinkels), barpersoneel, jeugdhuizen en gebruikers … Dit is een belangrijk onderdeel van het verantwoord schenken en alcohol verkopen. Ook het opstellen van een doordacht prijzenbeleid kan jonge mensen stimuleren

om verantwoord om te gaan met alcohol. Een mogelijk voorbeeld is niet-alcoholische dranken goedkoper maken dan de alcoholische dranken of gratis water verstrekken. Zeker bij jonge mensen blijft budget een belangrijke rol spelen in hun keuze. Zo merken we steeds meer dat jonge mensen zich indrinken vooraleer ze uitgaan o.a. om geld te besparen (Nabben et al., 2005). Ook de cijfers uit voorliggend onderzoek wijzen erop dat een groot deel reeds vóór het uitgaan alcohol drinkt. Sommige zijn reeds dronken wanneer ze toekomen in de club of op het evenement. Het is belangrijk om rond dit indrinken preventie-initiatieven op te zetten.

Voor deze doelgroep lijkt het verder belangrijk te focussen op de kortetermijneffecten (dronkenschap, alcohol en verkeer, agressie en onveilige seks, acute intoxicatie) en op de combinatie van alcohol met andere drugs (zie verder). Ook de EHBO-posten zullen regelmatig te maken krijgen met problemen door alcoholgebruik en dienen hierop voorzien te zijn. De behandeling van fysieke problemen is vaak een goed moment om door te verwijzen naar (drug)hulpverlening (Vanderplasschen et al., 2002).

Cannabis

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

Vier op de tien uitgaanders gebruikten in 2009 tijdens het laatste jaar cannabis. Bekijken we dit prevalentiecijfer over de vier bevragingen heen, dan zien we een golvende beweging die algemeen genomen toch naar beneden gaat. Tussen 2003 en 2009 is het aandeel laatstejaarsgebruikers van cannabis met 7% gezakt.

In 2009 gebruikte ongeveer één op de vijftien repondenten dagelijks cannabis. Het gaat hier voornamelijk om mannen tussen 17 en 24 jaar. Dat is een aanzienlijke daling in vergelijking met de voorgaande bevragingen. In vergelijking met 2007 is dat ongeveer een halvering (van 12,6% naar 6,8%) en een derde van het aandeel in 2003 (toen 20,0%).

Cannabis wordt zowel voor, tijdens als na het uitgaan gebruikt. Cannabis gebruikt men vaak in groep, maar ook nog vrij vaak individueel. Over de jaren heen merken we dat het gebruik tijdens het uitgaan tussen 2005 en 2009 stabiel is gebleven, zij het een stuk lager dan in 2003. Wat het gebruik voor en na het uitgaan betreft, zien we een duidelijke daling over de jaren heen. Vooral het gebruik na het uitgaan is fors teruggelopen. Ook het individueel gebruik is sterk gedaald tussen de eerste bevraging en de laatste bevraging (van 49,0% naar 23,0%).

Hoewel we in 2003 en in 2005 nog zagen dat de respondenten van dance-events meer cannabis rookten dan deze in clubs, verdwijnt dit verschil in 2007 en in 2009. Enkel bij de respondenten van rockfestivals blijft het cannabisgebruik lager dan bij de respondenten van dance-events.

Er is geen verband tussen de frequentie van cannabisgebruik en leeftijd. Hoe vaker uitgaanders cannabis gebruiken, hoe meer ze ook aangeven dat ze hun drugs zelf bij een vaste dealer of in de coffeeshops kopen.

Literatuur

Cannabis is het meest gebruikte illegale middel in de Europese Unie (EMCDDA, 2010). Het cannabisgebruik is de laatste decennia een onderdeel van de (jongeren)cultuur geworden (Decorte et al, 2003; Duff, 2005). Toch zijn volgens O'Callaghan en Hannon (2003) de heersende normen minder doorslaggevend voor de cannabisgebruikers dan persoonlijke overtuigingen en kan men zich daarom best op persoonlijke overtuigingen richten indien men het cannabisgebruik wil verminderen.

Hoare (2009) wijst erop dat het cannabisgebruik hoger ligt bij jongeren die vaak naar clubs en muziekevenementen gaan.

Maar de resultaten van cannabisgebruik zijn niet per se alarmerend. Ten eerste zien we dat de daling van het cannabisgebruik, die we in het uitgaansonderzoek noteren, zich ook voordoet in andere Vlaamse onderzoeken. Zo geven de resultaten van de VAD-leerlingenbevraging een daling van cannabisgebruik over de laatste jaren heen aan (Kinable, 2009). Bovendien zien we dat het laatstejaarsgebruik en het dagelijks gebruik van cannabis veel hoger ligt in andere Europese onderzoeken. Zo komt Zwitsers onderzoek naar middelengebruik in uitgaanssettings uit op een laatstejaarsgebruik dat bijna dubbel zo hoog ligt (77%) dan in ons onderzoek (Senn et al, 2007).

Measham en Moore (2009) stelden in hun onderzoek bij uitgaanders in Tsjechië, Oostenrijk en VK een ooit-gebruik boven 80% vast, wat 20% hoger ligt dan in onze onderzoekspopulatie. Internationaal onderzoek in nightlife settings in negen Europese steden komt uit op een dagelijks gebruik dat bijna dubbel zo hoog ligt (10%) dan in ons onderzoek (Calafat et al., 2007).

Reflecties en aanzetten

Ondanks de duidelijke daling van laatstejaars- en frequent gebruik van cannabis, ligt het percentage cannabisgebruik nog opvallend hoog. Cannabis komt, net als alcohol, in alle scenes en in alle groepen voor.

In de periode medio jaren '90-medio jaren '00 werd het maatschappelijk debat over cannabisgebruik en de juridische aspecten van dat gebruik manifest gevoerd, voornamelijk via de media. Dat heeft allicht een invloed gehad op het cannabisgebruik en/of de bespreekbaarheid ervan, waardoor meer tolerantie kon ontstaan voor cannabisgebruik. Recent zijn er echter andere, eerder negatieve aspecten van cannabisgebruik in de publieke aandacht gekomen, zowel over acute risico's van gebruik (bv. rijden onder invloed) als over risico's van langdurig gebruik (bv. risico op schizofrenie). Dit zijn aandachtspunten die ook in preventie aan bod komen.

Daarnaast is er meer en meer aandacht voor de sociale normering van gebruik en aanknopingspunten hiervan voor preventie. De social-normstheorie stelt dat mensen het middelengebruik van hun peers overschatten waardoor de kans groot is dat zij zelf beginnen te gebruiken of meer gaan gebruiken (Ott & Doyle, 2005; Olds et al., 2005). Deze theoretische benadering komt ook in Europa meer in de picture te staan. In 2003 wezen Bernaert en Kinable er al op dat men het cannabisgebruik bij secundaire schoolleerlingen vaak overschat. De invloed van gepercipieerde sociale normen krijgt meer en meer vertaling in preventiestrategieën. Sommige strategieën die in het middelbaar onderwijs effect kunnen hebben, zoals bijvoorbeeld peergerichte weerbaarheidstrainingen, zijn echter moeilijk realiseerbaar in de uitgaanssettings. Het aanreiken van juiste informatie over de grootteorde van middelengebruik via laagdrempelige media, bijvoorbeeld via de partywise-website, kan een valabel alternatief zijn.

Xtc

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

In tegenstelling tot de drie eerste bevragingsrondes van het uitgaansonderzoek is xtc niet langer de derde meest gebruikte drug na alcohol en cannabis. Doordat het laatstejaarsgebruik zowat halveerde tussen 2007 en 2009, wordt cocaïne - ondanks de daling die het laatstejaarsgebruik van dat product zelf kent - nu door meer respondenten gebruikt. Het gebruik van xtc is voornamelijk occasioneel te noemen.

Ook bij het combigebruik moet xtc de derde plaats als meest genoemde middel overlaten aan cocaïne. Xtc wordt voornamelijk gebruikt tijdens het uitgaan en als men in groep is. Het gebruik in groep is proportioneel duidelijk toegenomen. Voorts valt op dat het gebruik van xtc zich vaker na het uitgaan situeert, wat gezien het effect (stimulerend en licht hallucinogeen) van dit middel vreemd lijkt.

De frequentie van xtc-gebruik stijgt met de leeftijd. Hoe vaker men xtc gebruikt, hoe vaker ze de drugs zelf bij een vaste dealer kopen.

Literatuur

Na het stijgende gebruik van xtc in de jaren '90 en aan het begin van deze eeuw, volgens Decuypere en Decorte (2006) te wijten aan de goede 'marketing' en de lage prijs van het middel, kende het xtc-gebruik een stagnering. In het meest recente jaarrapport van het Europese waarnemingscentrum EMCDDA wordt gewag gemaakt van een stagnering van het xtc-gebruik in de Europese Unie over de periode 2003-2008 (EMCDDA, 2010). Toch zien we in dat rapport dat in bijna alle landen met een hogere laatstejaarsprevalentie (boven 3%) het laatstejaarsgebruik duidelijk naar beneden gaat. Dat lijkt te worden bevestigd door de resultaten uit ons uitgaansonderzoek. Bekijken we prevalentie- en frequentiecijfers van andere Europese onderzoeken, dan blijkt dat de resultaten van het Vlaamse uitgaansonderzoek 2009 daar een stuk

onder liggen. Zo geven in uitgaanssettings in negen Europese steden bijna een kwart van de respondenten aan dat zij het laatste jaar xtc gebruikten (Calafat et al., 2007), terwijl dat in ons Vlaams onderzoek slechts een tiende is. Gezien het tijdsverschil tussen beide onderzoeken, is de vraag of het hier een trend betreft dan wel regionale verschillen in prevalentie.

Reflecties en aanzetten

Xtc wordt voornamelijk tijdens het uitgaan gebruikt. Dit toont het belang aan van preventie-initiatieven tijdens het uitgaan of in de uitgaanssetting. Uit de resultaten van ons onderzoek blijkt dat de respondenten steeds vaker het voldoende drinken van water als gezondheidsmaatregel toepassen. Aangehouden inspanningen kunnen dus lonen. Naast gratis waterverstrekking ter voorkoming van oververhitting, zijn ook een goede temperatuurbeheersing, een chill-outruimte en de beschikbaarheid van een vestiaire noodzakelijk elementen. Voor als het echt fout gaat, kan het personeel van de uitgaansgelegenheid een algemene cursus EHBO volgen of een training van Eerste Hulp bij Drugincidenten in het Uitgaansleven (www.vad.be/sectoren/uitgaan/vorming.aspx). Andere methodieken zoals peer support kunnen ingezet worden op het event zelf om de uitgaanders te informeren over gezondheidsrisico's met betrekking tot hun druggebruik.

De kwaliteit van xtc durft wel eens sterk te fluctueren, wat een invloed kan hebben op de verkoop van het middel. In de jaren voor 2008 meldden de EWS-berichten een trend van een hoog percentage MDMA in xtc-pillen. Deze feiten werden bevestigd door de DIMS-registratie (Van Dijk, 2008). Maar daar kwam nadien verandering in. Eind 2008 ontstond er een schaarste aan MDMA (de actieve stof in XTC), als gevolg van een strengere internationale controle op de grondstoffen van MDMA. Deze schaarste zette zich voort in 2009. Gevolg hiervan was dat het aantal XTC pillen zonder MDMA steeg van gemiddeld 10% tot 42%. Gemiddeld bevatten de pillen in 2009 66 mg MDMA, terwijl dit voorheen gemiddeld rond de 80 mg per pil was. De meest gebruikte vervanger voor MDMA in xtc-pillen was mCPP. Deze stof heeft deels dezelfde werking als MDMA maar het leidt vaker tot vervelende bijwerkingen zoals misselijkheid, duizeligheid en paniekaanvallen. Uit Nederlands onderzoek blijkt dat één op de zes xtc-gebruikers minder vaak xtc zijn gaan gebruiken, omwille van de onzuivere samenstelling in 2009 (Van Dijk, 2010). Recente monitoringgegevens tonen aan dat de zuiverheid van xtc weer zeer hoog is, wat betekent dat de dosering MDMA vaak zeer hoog ligt. Voortbouwend op de tendensen van de vorige jaren zou je dan verwachten dat het gebruik van xtc weer zou stijgen. Dat gegeven zal in het volgende uitgaansonderzoek verder opgevolgd worden.

Cocaïne

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

Eén op de acht uitgaanders in 2009 gebruikte in het laatste jaar cocaïne, voornamelijk occasioneel. Nadat er in 2007 een duidelijke stijging van het cocaïnegebruik in het uitgaansleven waarneembaar was, volgt in 2009 een forse daling waardoor de laatstejaarsprevalentie weer op het niveau van 2005 staat.

Cocaïne wordt voornamelijk tijdens het uitgaan gebruikt, maar onderscheidt zich van de andere oppeppende drugs door een vrij hoog gebruik voor en na het uitgaan. Opvallend is dat het gebruik voor en tijdens het uitgaan sterk gestegen is. Het gebruik in groep is eveneens duidelijk gestegen, en is nu zelfs hoger dan in 2003.

Er is een verband met de leeftijd: hoe ouder de respondent, hoe frequenter het cocaïnegebruik. Na alcohol-cannabis is de combinatie cocaïne-alcohol de meest populaire vorm van combigebruik.

Literatuur

Onderzoeksbevindingen en registratiedata uit het afgelopen decennium geven geen eenduidig beeld over de evolutie van cocaïnegebruik op bevolkingsniveau. Terwijl er enkele jaren geleden sprake was van een duidelijk stijgend gebruik van cocaïne (EMCDDA, 2007; Korf et al., 2003; Evenepoel, 2005), blijkt uit recentere resultaten dat het moeilijk is om recent eenduidige

tendensen aan te geven. Uit het jaarverslag van De DrugLijn (2009) blijkt dat het aantal vragen over cocaïne steeg tot 2005 om de daarop volgende jaren stabiel te blijven.
Het laatste rapport van het Europese waarnemingscentrum EMCDDA geeft onderlinge verschillen tussen EU-landen. In de landen met de hoogste laatstejaarsprevalentie van cocaïnegebruik nam het gebruik aan het eind van de jaren negentig sterk toe, voordat die stijging in de jaren 2000 afgezwakt werd. In andere landen was de toename van het cocaïnegebruik minder uitgesproken en zette het later in. In nog andere landen lijkt de prevalentie van gebruik in het afgelopen jaar onder jongeren en jongvolwassenen stabieler en blijven de percentages in deze periode onder de 2%. Alhoewel in die groep jongeren en jongvolwassenen de prevalentie van cocaïnegebruik in de periode 2003-2008 minstens verdubbelde, bleef deze in een aantal landen nog steeds onder 2% (EMCDDA, 2010). Maar algemeen genomen, is er dus sprake van een stijging van cocaïnegebruik in het eerste decennium van deze eeuw. De daling van de prijs in het eerste decennium van 2000 wordt aanzien als één van de hoofdoorzaken voor de aanhoudende stijging (EMCDDA/Europol, 2010).
Als we de opmerkelijke piek in 2007 even wegdenken, zou je ook in het VAD-uitgaansonderzoek in het beste geval kunnen spreken van een zeer lichte stijging.

Ook in de literatuur zijn duidelijke linken te vinden tussen cocaïnegebruik en uitgaansgerichte life style. Zo geeft Brits onderzoek van Hoare (2009) aan dat onder 16- tot 24-jarigen het cocaïnegebruik bijna vier maal hoger lag bij jongeren die in de voorgaande maand regelmatig een nachtclub bezochten dan bij jongeren die in die periode geen nachtclub hadden bezocht.
Verschillende enquêtes bij uitgaanders in settings waar elektronische dance music wordt gedraaid kwamen uit op zeer hoge percentages voor het ooit-gebruik van cocaïne, variërend van 17,6% tot 86% (EMCDDA, 2010). Ter vergelijking: in ons uitgaansonderzoek is dat 23,4%. Dat het cocaïnegebruik vaak rechtstreeks met deze settings samenhangt, bleek uit twee onafhankelijke onderzoeken onder clubbezoekers. In Amsterdams onderzoek in 2008 meldde 4,6% van de respondenten tijdens de avond van de enquête cocaïne te hebben gebruikt, terwijl een enquête op locatie onder clubbezoekers in het Verenigd Koninkrijk aan het licht bracht dat 22% tijdens die avond cocaïne had gebruikt of van plan was te gebruiken (EMCDDA, 2010).

Reflecties en aanzetten

De opmars van cocaïne is al een tijdje een voornaam onderwerp in onderzoek en monitoring. Ook in het VAD-uitgaansonderzoek kunnen we uitgaan van een algemene lichte stijgende trend tussen 2003 en 2009. Dit ondanks een daling tussen 2007 en 2009, die eerder te wijten lijkt aan een eerder ‘speciale’ respondentengroep in 2007, die voor alle middelen merkelijk hoger scoorde dan de voorgaande en navolgende onderzoeken.
Het toenemende laatstejaarsgebruik van cocaïne heeft o.a. te maken met het hippe imago van dit middel. Het product wordt gezien als de champagne onder de illegale drugs. Bovendien heeft de gebruiker het gevoel dat hij de drug kan controleren, doordat de effecten van korte duur zijn.
Door alcohol met cocaïne te combineren heeft de gebruiker het gevoel dat hij niet dronken is en wordt de roes van het cocaïnegebruik versterkt.

Preventie-initiatieven binnen het uitgaansleven zouden dus zeker het cocaïnegebruik in acht moeten nemen. Hierbij kan best gefocust worden op korte-, maar ook langetermijneffecten. Op korte termijn moeten de acute gezondheidsrisico's van cocaïnegebruik benadrukt worden en kan de combinatie alcohol en cocaïne toegelicht worden. Ook de invloed op rijvaardigheden en agressief gedrag kan deel uitmaken van de informatie voor de gebruiker. Op lange termijn is de verslavende eigenschap van cocaïne een relevante invalshoek.

Speed, GHB, ketamine

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

Nadat we in de voorgaande jaren het laatstejaarsgebruik van speed zagen schommelen tussen 7,0% en 10,0%, duikt dit aandeel daar in 2009 een stuk onder: 5,6%. In veruit de meeste gevallen gaat het om occasioneel gebruik.

Voor GHB en ketamine zien we dat na het piekjaar 2007 de laatstejaarsprevalentie een flink stuk lager komt te liggen in 2009. Het gebruik van deze beide producten blijft algemeen genomen heel beperkt in onze steekproef, maar toch is het opvallend dat onder de gebruikers het regelmatig gebruik (bijna) even sterk voorkomt als het occasioneel gebruik.

Literatuur

Het laatste jaarrapport van het EMCDDA (2010) geeft aan dat het laatstejaarsgebruik van speed onder jongvolwassenen (15-34 jaar) varieert van 0,1% tot 3,2%. Voor Vlaanderen tonen onderzoeken aan dat dit aandeel bij jongeren zich daar ergens tussen situeert: bij leerlingen uit het secundair onderwijs rond 1% en bij studenten uit het hoger onderwijs rond 2% (De Donder, 2009). De meeste Europese onderzoeksgegevens over het gebruik van amfetamines in het nachtleven geven enkel cijfers over ooit-gebruik weer, waarbij zich aanzienlijke variaties voordoen tussen de verschillende landen en settings, variërend van 5% tot 69% (EMCDDA, 2010). Met de 18,6% uit ons VAD-uitgaansonderzoek situeren we ons daar ergens tussenin.

Alhoewel GHB in Nederland een middel is dat rond de eeuwwisseling populairder werd, is het – evenals ketamine – steeds beperkt gebleven tot een kleine subcultuur van gebruikers, een subcultuur die sterk aan het uitgaansleven gelinkt is (Pijlman et al., 2003; Korf et al., 2003). Dat GHB en ketamine nooit razend populair zullen worden in het uitgaansleven is volgens De Loor (2006[8]) te wijten aan het feit dat deze middelen een duidelijk ander, met name remmend effect hebben dan traditionele uitgaansdrugs als speed, cocaïne en xtc.

Reflecties en aanzetten

Het mag duidelijk zijn dat de monitoring via het VAD-uitgaansonderzoek geen eenduidige trends kan aantonen inzake het gebruik van speed, GHB en ketamine. Alhoewel de straatwaarde van speed in EU-lidstaten in de periode 2003-2008 daalde of stabiel bleef, uitte dit zich niet in een stijging van het gebruik (EMCDDA, 2010). Wat het gebruik van GHB en ketamine betreft, is de stijging in 2007 mogelijks te wijten aan een meer op middelengebruik gerichte respondentengroep dan aan een aanzet tot structurele stijging van het gebruik. Verdere monitoring zal uitwijzen hoe dit verder evolueert.

COMBIGEBRUIK

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

Vier vijfde van de laatstejaarsgebruikers van illegale drugs uit het onderzoek in 2009 combineert alcohol met illegale drugs en ongeveer de helft combineert verschillende illegale drugs. Deze verhoudingen wijken niet af van die van de vorige uitgaansonderzoeken.

Alcohol, cannabis, xtc en cocaïne zijn de meest gebruikte middelen. Het is dan ook logisch dat de meeste onderlinge combinaties van die middelen het vaakst voorkomen. De combinatie alcohol-cannabis is nog steeds met afstand de meest voorkomende vorm van combigebruik. De combinatie cannabis-xtc is duidelijk aan het verdwijnen.

Literatuur

Tal van onderzoeken uit het begin van de jaren 2000 toonden aan dat combigebruik steeds vaker voorkwam (o.a. Pijlman et al., 2003; Measham et al., 2001; Nabben & Korf, 2000). Recente

---

[8] Communicatie op DIMS-dag in Utrecht: presentatie van August De Loor. Hij is directeur van de Stichting Adviesbureau Drugs in Nederland.

enquêtes in het nachtleven wijzen uit dat de prevalentie en patronen van het gebruik van stimulerende middelen in combinatie met alcohol nog steeds hoog blijft (Measham & Moore, 2009). Zo wordt bij maatschappelijk geïntegreerde cocaïnegebruikers vastgesteld dat zij die drug vrij vaak in combinatie met andere middelen als alcohol of cannabis gebruiken (EMCDDA, 2010). Ook in ons onderzoek is de combinatie alcohol-cocaïne de tweede meest voorkomende combinatie.
Combigebruik houdt extra gezondheidsrisico's in en kan leiden tot zeer onaangename gevolgen. Het risico op een overdosis wordt groter. De effecten van een drugmix zijn persoonsgebonden, en afhankelijk van hoeveel iemand gebruikt. Combigebruik kan ervoor zorgen dat effecten sterker worden en/of langer aanhouden, maar ook dat ze elkaar juist tegenwerken of afzwakken. Ook de samenstelling van het middel en de context beïnvloeden de effecten. De gevolgen zijn dus nog minder voorspelbaar dan bij het gebruik van één drug.

Reflecties en aanzetten

Uit de resultaten uit ons uitgaansonderzoek blijkt dat een aanzienlijk deel van de laatstejaarsgebruikers van illegale drugs deze middelen regelmatig combineert. De gevolgen van het combineren van verschillende drugs zijn onvoorspelbaar en combigebruik houdt grote risico’s in die de gezondheid van gebruikers in gevaar kunnen brengen.
Gezien de extra risico’s van combigebruik is meer onderzoek nodig om dit fenomeen van nabij te volgen.
In het onderzoek zijn er meer uitgaanders die illegale drugs combineren met alcohol dan uitgaanders die illegale drugs met andere illegale drugs combineren. Hier zou ‘gewoonte’ een belangrijke rol spelen. Preventieboodschappen moeten er dus op gericht zijn uitgaanders erop te wijzen dat alcohol ook een drug is met risicoverhogende eigenschappen bij combigebruik. Daarnaast is ontraden om verschillende middelen te combineren door te informeren over de mogelijke risico’s aangewezen. Populaire of gevaarlijke combinaties dienen extra aandacht te krijgen (bv. alcohol met cocaïne). De resultaten van het uitgaansonderzoek bevestigen dat preventie- en harm reductionboodschappen de focus op combigebruik moeten leggen. Op Partywise.be heeft de surfer toegang tot een pagina met combitopics waarop hij zelf verschillende producten kan combineren.

Voor diegenen die instaan voor EHBO op events is het belangrijk om op de hoogte te zijn van dit fenomeen en van de juiste behandeling. Deskundigheidsbevordering voor personeel op spoeddiensten en medewerkers op hulpposten (Rode Kruis, Vlaamse Kruis ...) is een belangrijk aandachtspunt

Druggebruikers versus niet-druggebruikers

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

Over de jaren heen zien we dat het aantal illegaledruggebruikers steeds schommelt rond de helft van de uitgaanders en het gaat voornamelijk over cannabisgebruik. Uitgaanders die geen alcohol drinken zijn zeldzaam.
Alhoewel er geen verband is tussen leeftijd en laatstejaarsgebruik van alcohol of illegale drugs, zijn er wel verbanden tussen leeftijd en de gebruiksfrequentie van enkele illegale drugs, waaronder de vaak als uitgaansdrugs genoemde middelen cocaïne, xtc en speed. Het in 2007 vastgestelde feit dat meer werkende respondenten illegale drugs gebruiken dan studenten wordt in 2009 niet langer bevestigd. Aangezien er in 2005 ook al geen verschillen waren tussen beide groepen, kunnen we zeker niet van een vast gegeven of trend spreken.
Wat wel een vast gegeven is sinds het begin van dit onderzoek is het verschil tussen mannen en vrouwen. Hoewel we bij laatstejaarsgebruik van alcohol proportioneel geen verschillen zien tussen mannen en vrouwen, is het wel duidelijk dat mannen frequenter alcohol drinken. Wat het gebruik van illegale drugs betreft, worden mannen gekenmerkt door meer laatstejaarsgebruik en frequenter gebruik voor zowat alle middelen.

De meeste middelen worden voornamelijk tijdens het uitgaan en in groep gebruikt. Over de jaren heen zien we wel wat evoluties. Zo is in 2009 het gebruik voor en na het uitgaan duidelijk gestegen en dat voor alle belangrijkste drugs. Anderzijds is er een daling van het cannabisgebruik tijdens het uitgaan.
Wat het individueel gebruik van illegale drugs betreft, is na een aanhoudende daling nu een stabilisatie ingetreden. Enkel voor speed is er een heropflakkering van het individuele gebruik. Opvallend is dat voor alle vier de voornaamste illegale drugs (cannabis, xtc, speed en cocaïne) het gebruik in groep sterk gestegen is, tot veruit het hoogste niveau in de vier onderzoeksrondes.
Ongeveer de helft van de uitgaanders kopen hun drugs tijdens hun uitgaansnacht, wat meer is dan voorheen. Ook het bij vrienden kopen komt vrij vaak voor. Anderzijds is er een duidelijke daling van het kopen van drugs in een coffeeshop of bij een vaste dealer.

Literatuur

Tot voor enkele jaren werd de stelling gehanteerd dat het gebruik van illegale drugs enkel een jongerenzaak is, die sterk afneemt vanaf de leeftijd van 25 à 30 jaar (Measham et al., 2001). Dat clichébeeld is recent aan het afbrokkelen: druggebruik blijft in de eerste plaats een fenomeen bij adolescenten en jongvolwassenen maar het schuift met de ouder wordende cohortes mee op naar de hogere leeftijdscategorieën (EMCDDA, 2010b).
Dat het gebruik is gelinkt aan de adolescentie en jongvolwassenheid kan verklaard worden door het feit dat mensen in die levensperiode relatief vrij zijn in hun doen en laten en nog niet veel verplichtingen en verantwoordelijkheden dragen ten aanzien van bijvoorbeeld werk of gezin (Plant et al., 2002; Olszewski & Burkhart, 2002). Dat dit gedrag in onze westerse maatschappij aanhoudt tot een stuk in de twinjaren komt omdat het opnemen van basisverantwoordelijkheden in westerse landen een langere periode in beslag neemt dan voorheen. Jongeren studeren langer, trouwen later, zijn langer afhankelijk van hun ouders of zijn ontevreden over de arbeidsmarkt. Dit uitstel van de volwassenheid betekent ook dat steeds meer jonge twintigers en dertigers thuis blijven wonen en meer beschikbaar inkomen hebben om te consumeren (Aubrey et al., 2001).
Epidemiologische studies tonen een ander druggebruik bij mannen dan bij vrouwen: minder vrouwen gebruiken drugs en ze doen dit minder frequent dan mannen. Toch lijkt het erop dat de genderverschillen zijn verkleind in het afgelopen decennium, waarbij vooral in de noordelijke helft van de EU de ratio's verkleinen (Holmila & Raitasalo, 2005; Isralowitz & Rawson, 2006; EMCDDA, 2006). Twee meermaals onderzochte en aangehaalde invloedsfactoren voor dit genderverschil zijn sensation-seeking en vrijheid. Mannen zijn algemeen genomen meer sensation-seeking-gericht omwille van hun specifieke rol en sociale identiteit als 'man' en er is een grotere tolerantie om aan risicovolle activiteiten te participeren dan vrouwen wat de kans op (frequenter) druggebruik verhoogt (Baker & Yardley, 2002; Thom, 2003; Milani et al., 2004).
Yeh et al. (2006) concludeerden dat genderspecifieke topics in rekening gebracht zouden moeten worden in de ontwikkeling van preventieprogramma's (bv. rond problematisch alcohol drinken).

Reflecties en aanzetten

Alhoewel middelengebruik de invalshoek van dit onderzoek is, mogen we niet uit het oog verliezen dat een groot deel van de uitgaanders niet of slechts occasioneel middelen gebruikt. Mede daarom moeten niet enkel gebruikspatronen en daaraan verbonden risico's aan bod komen in een preventieve aanpak. Ook preventie-initiatieven die matige gebruikers en niet-gebruikers in hun gedrag bevestigen zijn belangrijk. De social-norms-approach kan hier soelaas bieden om het vaak door de uitgaander te hoog gepercipieerde beeld van middelengebruik (al-dan-niet-gebruik, frequentie, hoeveelheid) in de peer group bij te stellen en men aldus geen al te hoge normen moet nastreven om erbij te horen.
De invalshoek van veilig uitgaan kan alle uitgaanders (gebruikers en niet-gebruikers) aanspreken. Iedereen loopt risico om gezondheidsproblemen te krijgen, bijvoorbeeld door oververhitting. Ook het gebruik van alcohol kan problemen geven en bijna iedereen die uitgaat drinkt alcohol. In tweede instantie moet verder gedifferentieerd worden in preventie-initiatieven naar gebruikers. Zo

zal de boodschap voor een meisje van zestien jaar er anders moeten uitzien dan de boodschap naar een mannelijke laat-twintiger.
Het VAD-concept Partywise (www.partywise.be) gaat uit van een realistische benadering: legale en illegale drugs zijn een realiteit in het uitgaansleven en Partywise richt zich in zijn boodschappen naar zowel de gebruikers, de niet-gebruikers als naar organisatoren. Structurele maatregelen ter preventie van gezondheidsproblemen, zoals een aangepast prijzenbeleid m.b.t. alcoholische dranken, gratis waterverstrekking en temperatuurregeling, worden hierin gepromoot.

LINK TUSSEN UITGAANSCULTUUR EN MIDDELENGEBRUIK

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

De link tussen uitgaanscultuur en middelengebruik wordt in ons kwantitatief onderzoek op drie manieren nagegaan: door de resultaten per uitgaanssetting te bekijken, door verbanden na te gaan tussen uitgaansfrequentie per setting en middelengebruik en door verschillen in middelengebruik na te gaan tussen de drie grote groepen van muziekvoorkeuren.

1. Middelengebruik in de uitgaanssettings

Opmerkelijk is dat op dance-events merkelijk frequenter gebruik van de meeste middelen is vast te stellen. Zo stellen we bij de respondenten uit de dance-events, in vergelijking met de respondenten uit de rockfestivals, frequenter gebruik vast voor opwekkende medicatie, cannabis, xtc, speed, cocaïne, GHB, ketamine, smart drugs en combigebruik alcohol-energy drinks.
Tussen respondenten uit clubs en dancings en respondenten uit rockfestivals zijn er minder verschillen. Eerstgenoemden vertonen een frequenter gebruik van GHB, ketamine en smart drugs, evenals van combigebruik van alcohol-energy drinks.
Respondenten uit dance-events ten slotte vertonen een frequenter gebruik van xtc, speed, cocaïne en van combigebruik van alcohol-energy drinks dan respondenten van clubs en dancings.
We kunnen dus stellen dat respondenten van dance-events duidelijk de meest frequente gebruikers zijn, waarbij dit vooral neerkomt op een frequenter gebruik van de typische ‘club drugs’ xtc, speed en cocaïne en op een frequenter combigebruik van alcohol met energy drinks.

2. Verband tussen uitgaansfrequentie per setting en middelengebruik

Als we naar het verband tussen enerzijds de uitgaansfrequentie in de verschillende uitgaanssettings en anderzijds de gebruiksfrequentie van middelen kijken, dan zien we dat er voor een aantal settings (discotheken, cafés, fuiven en party’s) positieve verbanden zijn met alcohol en/of energy drinks en met het combigebruik van deze producten. Voor fuiven en party’s komt daar nog een verband met de gebruiksfrequentie van cannabis bij. Positieve verbanden betekenen dat het gebruik frequenter wordt naarmate men meer uitgaat in die setting.
Voor festivals en jeugdhuizen vonden we geen verbanden, voor holebi-party’s enkel voor gebruik van anabole steroïden.
Dé uitschieter is de Goa-scene waarbij frequenter uitgaan in deze scene samenhangt met een frequenter gebruik van een hele reeks middelen: opwekkende medicatie en alle opgesomde illegale drugs.

3. Verschillen in middelengebruik per muziekvoorkeur

Als we de verschillende muziekgenres indelen in drie groepen, met name rockgenres, dancegenres en zuiderse en funky muziekgenres, dan zien we dat liefhebbers van rockgenres algemeen genomen het minst met drugs in aanraking komen. Dat geldt zowel op het vlak van laatstejaarsgebruik van illegale drugs als op het vlak van een lagere gebruiksfrequentie van xtc, energy drinks en de combinatie alcohol-energy drinks. Liefhebbers van dancegenres situeren zich aan het andere uiterste: bij hen is de gebruiksfrequentie van xtc, cocaïne en GHB hoger dan bij de twee andere groepen. Liefhebbers van zuiderse en funky muziekgenres situeren zich tussen beide groepen.

Als we deze drie indicatoren bekijken, kunnen we stellen dat de combinatie dancemuziek en uitgaan in dancescenes (vnl. dance-events maar ook dancings en clubs) een verhoogd risico op (frequent) middelengebruik inhoudt. Anderzijds lijkt de combinatie rockmuziek en uitgaan op rockfestivals de scene met het minste middelengebruik.

Twee specifieke uitgaansscènes die we in ons onderzoek onder de loep namen, met name holebi- en Goa-feestjes, gaven uiteenlopende resultaten. Enerzijds bleek het frequenteren van holebifeestjes enkel in verband te staan met een licht verhoogde gebruiksfrequentie van anabole steroïden. Voor de rest waren er geen verbanden met gebruiksfrequenties van enig ander middel. Nochtans zien we dat holebi's een frequenter gebruik laten optekenen voor tal van producten: xtc, cocaïne, speed, LSD, GHB, psylo's/paddo's en anabole steroïden. Deze tegengestelde resultaten hoeven echter geen contradictie in te houden: bezoekers van holebifuiven zijn niet per definitie zelf holebi.
Een uitgesprokener beeld gaf ons onderzoek op het vlak van het verband tussen het frequenteren van Goa-party's en de gebruiksfrequentie van middelen: het frequenter op Goa-feestjes uitgaan gaat vaak gepaard met een frequenter gebruik van alle illegale middelen en van opwekkende medicatie.

Literatuur
Reeds jaren worden in de wetenschappelijke literatuur verbanden tussen middelengebruik en dancescenes of –genres beschreven. Zo toonde het onderzoek van Riley et al. (2001) naar druggebruik op dance-events aan dat de bezoekers van deze events eerder verschillende drugs zullen gebruiken. Calafat et al. (2001) stelden in hun onderzoek zelfs dat sommigen die tot deze scene behoren het druggebruik promoten en het als een inclusiecriterium afschilderen om bij deze scene te behoren. Chen et al. (2006) vonden een verband tussen het gebruik van club drugs en het luisteren naar technomuziek. Senn et al. (2007) vonden een verband tussen uitgaan in clubs en een frequenter gebruik van xtc, amfetamines en LSD. Miller et al. (2009) vonden dat het gebruik van alcohol, cannabis, amfetamines, xtc en cocaïne merkelijk meer voorkwam dan dat van andere middelen.

De resultaten uit het uitgaansonderzoek bevestigen de hypothese over de link tussen muziekstijl en druggebruik, en meer specifiek tussen dancemuziek en druggebruik. Het druggebruik behoort tot een lifestyle. Deze lifestyle impliceert ook naar discotheken gaan, clubs bezoeken en naar (outdoor) dance-events gaan. Dancemuziek of deze settings hebben geen oorzakelijke rol, maar zijn gelinkt aan het druggebruik in die zin dat druggebruikers zich vereenzelvigen met de lifestyle waartoe dance behoort. Malbon (1999) heeft het over 'belonging', het bij een groep behoren. Men probeert zich te identificeren met een bepaalde subgroep en neemt de consumptiepatronen over van die subgroep. Dit identificeren gaat over de herkenning dat sommige mensen net zoals zij zelf zijn en anderen juist niet. Er bestaat dan een nood om in de nabijheid te zijn van de groep mensen die dezelfde emotionele betekenis geeft aan het uitgaan.

Onze onderzoeksresultaten over Goa-feestjes lijken in grote lijnen de resultaten van een Belgisch onderzoek over druggebruik op Goa-feestjes (Tersago & Weyts, 2004) te bevestigen. Deze onderzoekers omschreven toen het fenomeen als volgt: "*Goa party's zijn een soort 'underground' trance party's waar men zeer tolerant blijkt te zijn tegenover het gebruik van verschillende soorten drugs (cannabis, speed, LSD, magic mushrooms, xtc, cocaïne)*."
Alhoewel in het kwalitatief onderzoek van 2007 sleutelfiguren uit deze setting dit beeld nuanceerden en zich gematigder uitspraken over het druggebruik binnen deze scene, lijken de resultaten van het kwantitatief onderzoek van 2009 dit beeld toch eerder te staven.

In de literatuur vinden we verschillende resultaten over het hogere druggebruik bij zowel homoseksuele mannen (Foster et al., 2005; Cochran et al., 2004; Stall et al., 2001) als bij lesbische vrouwen (Parsons et al., 2006). Een andere studie rapporteert hogere scores van

druggebruik bij homoseksuele meisjes en jongens (Beatty et al., 1999). Dit verhoogd middelengebruik in het uitgaansleven van holebi's gaat vaak gepaard met onveilige seks (Mattison et al.,2001; Ross et al., 2003) . Een aantal onderzoeken probeert theorieën in kaart te brengen waarom het middelengebruik in deze groep hoger zou liggen. Enkele verklaringen die aan de basis zouden liggen van dit verhoogd middelengebruik zijn het behoren tot een seksuele minderheid (Dyter et al., 2003), het vele uitgaan naar bars voor sociale contacten (Bux, 1996; Dyter et al., 2003) en het verhogen van het seksueel plezier door het specifieke effect van bepaalde middelen (Halkitis et al., 2005).

Reflecties en aanzetten

Bij preventie moeten we ermee rekening houden dat de sociale groep en de omgeving jonge mensen beïnvloeden. Preventiestrategieën mogen dus niet enkel de focus leggen op het individu, maar ook op de omgeving zelf (Calafat et al., 2001). Dit kadert binnen een globaal alcohol- en drugbeleid. We moeten aandacht hebben voor de context van het uitgaan in deze maatschappij (Parker et al., 1998).

Preventiestrategieën moeten zo geconcipieerd worden dat boodschappen gegeven worden die in de taal en met de beelden van de jonge mensen opgesteld zijn, waarbij niet enkel op de mainstream culturen moet worden ingespeeld maar ook op subculturen (Calafat et al., 2001). Want ondanks recente opvattingen dat subculturen meer en meer vervagen (Duijvestijn et al., 2003), lijkt er van een verdwijnen van subculturen geen sprake. Er is eerder sprake van 'glocalisation' van subculturen: via de media (bv. muziekzenders, reclame) gepromote main stream culturen krijgen lokaal of regionaal een eigen invulling en worden zo subculturen (Mitchell, 2001). Zo heeft de rap uit de grote steden in Frankrijk zich door de sociaal-etnische invulling tot een specifieke tegencultuur ontwikkeld. Maar dit fenomeen vind je ook in dancegenres. De rave- en goa-scene is een op muziek geënte subcultuur die zich niet alleen in muziekbeleving uit maar ook in het uitdragen van waarden en het aannemen van een levenshouding die afwijkt van de main stream maatschappij (Rill, 2006; Sanders, 2006). Bovendien bleek uit het kwalitatieve luik van ons onderzoek dat zich nog andere subculturele scenes aftekenen, zoals de hard dance scene (Van Havere et al., 2008).

Uit het onderzoek en de internationale literatuur merken we verschillen wat betreft het middelengebruik tussen enkele groepen (studenten, holebi's ...). Belangrijk voor het ontwikkelen van preventie op maat is het zoeken naar de verschillende aanknopingspunten op basis van de specifieke kenmerken van deze groepen of van bepaalde settings. In bepaalde scenes waar het druggebruik hoger ligt, zoals de Goa-scene, is er nood aan specifieke preventiemethodieken, zoals peer support.

Wat de vorm van preventie betreft, lijken twee aanbevelingen nuttige aanvullingen bij een media-gerichte preventieaanpak. Senn (2006) raadt aan om in de uitgaanssettings informatie- en adviespunten op te zetten die de uitgaander moeten helpen bij vragen of problemen. Maar er zijn ook effectieve alternatieven voor deze tijdsintensieve aanpak. Zo is de effectiviteit van web-based kanalen, met betrouwbare en bevattelijke informatie en (screenings)instrumenten voor vroegtijdige motiverende interventies, al meermaals aangetoond en dit zowel bij jongeren als bij studenten als bij 'club drug users' (o.a. Sillins et al., 2007; Bernaert & Hoeck, 2007; Lubman et al., 2007).

De VAD/Druglijn-website www.partywise.be is een laagdrempelige site vol informatie en tips, die qua vorm, stijl en thematiek aansluit bij de lifestyle van jongeren. De VAD/Druglijn-website www.hoeveelisteveel.be beantwoordt eerder aan de nood aan screening in het kader van motiverende e-interventies. Een betere koppeling van beide websites zou de effectiviteit verder kunnen verhogen.

MAATREGELEN EN RISICO'S IN DE LOCATIE EN BIJ DE UITGAANDERS

Belangrijkste gegevens uit het uitgaansonderzoek 2003 tot en met 2009

De uitgaanders anno 2009 geven het vaakst aan dat ze voldoende water drinken en dat ze goed uitgeslapen zijn om gezondheidsproblemen te voorkomen. De eerste maatregel kent een gestaag toenemende toepassingsgraad sinds de eerste meting in 2003. De tweede maatregel kent een status quo over de jaren heen. Eén op de vijf respondenten neemt geen enkele preventiemaatregel, wat iets minder is dan voorheen. Twee andere vrij vaak genomen gezondheidsmaatregelen, telkens door ongeveer een derde van de respondenten aangegeven, zijn de auto laten staan en regelmatig afkoelen. Het laten staan van de auto kent een toenemende populariteit vanaf 2003, afkoelen is na twee opeenvolgende dalingen stabiel gebleven. Afspreken met vrienden, aangegeven door een kwart van de respondenten, kent in 2009 voor het eerst een lichte achteruitgang. We vinden geen verschillen terug tussen gebruikers en niet-gebruikers wat betreft het nemen van gezondheidsmaatregelen.

Er zijn geen verbanden terug te vinden tussen de frequentie van gebruik en het nemen van gezondheidsmaatregelen.

Literatuur

Het niet gebruiken van alcohol of andere drugs blijft de veiligste optie. Voor de uitgaanders die wel middelen gebruiken is het geven van eenvoudige, elementaire tips over de veiligheid in uitgaansgelegenheden een goede manier om schade door druggebruik te voorkomen (EMCDDA, 2002). Er bestaan hier reeds enkele publicaties over zoals 'Safer Clubbing' (Webster et al., 2001), 'Sorted', 'Veilig Feesten' (Van Havere et al., 2007), 'Partywise Feestwijzer' (Schrooten & Van Havere, 2007) en enkele websites zoals www.dancesafe.org en www.partywise.be. Deze publicaties en websites geven meer informatie voor de organisator en/of uitgaander en promoten veilig en gezond uitgaan.

Ook gebruikers zelf blijken bewust te zijn van de risico's die gepaard gaan met gebruik. Zo wijst een onderzoek van Akram en Galt (1999) bij xtc-gebruikers in het Verenigd Koninkrijk er op dat vier op vijf van de respondenten één of meerdere maatregel(en) neemt om de schade van het gebruik te beperken. Dat betekent echter niet dat xtc-gebruikers meer aandacht besteden aan gezondheidsmaatregelen dan andere gebruikers of niet-gebruikers. Uit de resultaten van dit VAD-uitgaansonderzoek blijkt dat negen op de tien laatstejaarsgebruikers van xtc minstens één gezondheidsmaatregel nemen. Maar als we de hele populatie in beschouwing nemen, stijgt dat percentage zelfs tot 95%. De meest gebruikte maatregel is het drinken van voldoende water en op de tweede plaats regelmatig afkoelen (chill out). Verder wijzen de resultaten er op dat er onvoldoende kennis is over de verschillende maatregelen die gebruikers kunnen nemen tijdens het uitgaan. Maar tussen het jaar waarop deze bevindingen werden publiek gemaakt en nu is er één en ander veranderd, mede door de bredere toegankelijkheid tot internet. Sanders (2006) geeft aan de uitgaanders hun weg hebben gevonden naar de verschillende websites die op een herkenbare en (dus) laagdrempelige manier de doelgroep informeren en sensibiliseren over de risico's van middelengebruik en de preventieve maatregelen die men kan nemen.

Uit het VAD-dossier 'vroeginterventie' (Verstuyf, 2007) halen we nog enkele interessante bevindingen rond spoeddiensten. Een recent Vlaams onderzoek van Calle et al. (2006) geeft aan dat één op de tien opnames op de spoedopnamedienst een rechtstreeks gevolg is van middelenmisbruik, vooral alcoholmisbruik.

Interventies op het moment dat patiënten aanwezig zijn op de spoeddiensten kunnen relevant zijn. Op momenten dat cliënten van zichzelf vinden dat ze een probleem hebben, ziek zijn of verwondingen hebben opgelopen, zijn ze gemakkelijker te bewegen tot gedragsverandering dan in situaties waarin ze zich van geen probleem bewust zijn (Verstuyf, 2007).

Sommige RCT's tonen de effectiviteit aan bij de toepassing van de zogenaamde 'Brief Interventions' op spoedopnamediensten (Heather et al., 1996; Monti et al., 1999; Crawford et al.,

2004). D'Onofrio et al. (2002) toonden aan dat vorming van het personeel over brief interventions de toepassingsgraad sterk doet toenemen. Een belangrijk obstakel in de toepassing van brief interventions op spoedopnamediensten is tijdsgebrek.

Reflecties en aanzetten

Jongeren anno 2010 moet je (ook) via internetsites kunnen bereiken om hen te informeren en te sensibiliseren over de risico's van middelengebruik in het uitgaansleven. Daarom moeten websites als www.partywise.be blijvend geactualiseerd worden, zowel naar inhoud als naar vorm. Zo blijven de bezoekers op de hoogte van hoe je veilig en verstandig plezier kan maken tijdens het uitgaan. Via mediacampagnes en via intermediairs dienen zulke sites regelmatig in de picture te worden gezet.

Het feit dat ons onderzoek aan het licht bracht dat afspraken maken met vrienden een gezondheidsmaatregel is die alsmaar minder wordt toegepast, geeft aan dat ook peer-gerichte initiatieven blijvende aandacht verdienen.

Er is nog steeds nood aan structurele support voor het verminderen van schade door alcohol- en druggebruik onder jonge mensen. VAD blijft investeren in het ontwikkelen van tools voor beleidsvoerders en gezondheidswerkers om bij jonge mensen risico's en schade als gevolg van middelengebruik te beperken. In de periode 2008-2010 nam VAD mee het voortouw in het Europese project Healthy Nightlife Toolbox, dat nuttige kennis en praktijkervaringen over alcohol- en drugpreventie in het nachtleven verspreidde via een e-platform. In 2011 neemt VAD de coördinatie op van het Europese project eSBIRTES. Dat project moet resulteren in de ontwikkeling van e-gezondheidstools voor personeel op spoeddiensten die in contact komen met jongvolwassenen die zich aandienen met problemen tengevolge van hun (poly)druggebruik. In die tools komen screening, kortdurende interventies en doorverwijzing naar de hulpverlening aan bod.

UITGAANSONDERZOEK IN TOEKOMSTPERSPECTIEF

Ook deze vierde kwantitatieve bevragingsronde in het kader van het uitgaansonderzoek toont aan dat een verdere monitoring aangewezen is. Door op geregelde tijstip te focussen op uitingen van druggebruik in het uitgaansleven kunnen risicofactoren in kaart worden gebracht en trends worden opgevolgd. In 2012 volgt een nieuwe kwantitatieve bevragingsronde van het uitgaansonderzoek.

Maar we willen niet enkel een breed beeld geven van het middelengebruik in het uitgaansleven. We willen aan de hand van kwalitatief onderzoek ook beter doorgronden hoe bepaalde alcohol- en drugfenomenen zich in het uitgaansleven situeren. We willen een verfijnder beeld krijgen van deze fenomenen door bij de doelgroepen zelf ons oor te luisteren te leggen. In 2011 vinden in dat kader interviews en focusgroepen plaats bij uitgaanders en professionals uit de uitgaanswereld.

Op basis van onderzoeksresultaten van zowel het kwantitatieve als van het kwalitatieve luik van het uitgaansonderzoek kunnen preventie-initiatieven in het nachtleven verder ontwikkeld en afgestemd worden.

Bibliografie

Akram, G., & Galt, M. (1999). A profile of harm-reduction strategies and co-use of illicit and licit drugs amongst users of dance drugs. *Drugs: education, prevention and policy, 6,* 215-25.

Aubrey, M., Chatterton, P., & Hollands, R. (2001). *Youth culture and nightlife in Bristol.* UK: University of Newcastle.

Baker, J.R., & Yardley, J.K. (2002). Moderating effect of gender on the relationship between sensation seeking-impulsivity and substance use in adolescents. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse, 12 (1),* 27-43.

Bayingana, K., Demarest, S., Gisle, L., Hesse, E., Miermans, P.J., Tafforeau, J., & Van Der Heyden, J. (2006). *Gezondheidsenquête België 2004. Boek IIII Leefstijl. Gebruik van alcohol*. IPH/EPI Reports nr. 2006 – 035. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Afdeling epidemiologie. www.iph.fgov.be/epidemio/hisia/index.htm.

Beatty, R., Geckle, M.O., Huggins, J. , Kapner, C., Lewis, K., & Sandstorm, D.J. (1999). Gay men, lesbians and bisexuals. In McCrady, B.S., & Epstein, E.E. (Eds.), *Addictions: a compehensive guidebook* (554-552). New York: Oxford university press.

Bellis, M.A., Hughes, K., & Lowey, H. (2002). Healthy nightclubs and recreational substance use: from a harm minimisation to a healthy settings approach. *Addictive behaviors,* 27, pp. 1025-1035.

Bernaert, I., & Kinable, H. (2003). *Over jongeren en middelengebruik: de cijfers ontcijferd.* Brussel: VAD.

Bernaert, I., & Hoeck, S. (2007). Hoofdstuk 3: handvatten voor preventie en hulpverlening rond middelengebruik in het hoger onderwijs. In G. Van Hal, J. Rosiers, I. Bernaert, S. Hoeck, *In hogere sferen? Een onderzoek naar het middelengebruik bij Antwerpse studenten*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Bux, D.A. (1996). The epidemiology of problem drinking in gay men and lesbians: A critical review. *Clinical psychology review, 16,* 277-298.

Calafat, A., Bohrn, K., Juan, M., Kokkevi, A., Maalsté, N., Mendes, F., Palmer, A., Sherlock, K., Simon, J., Stocco, P., Sureda, M.P., Tossmann, P., van de Wijngaart, & Zavatti, P. (1999). *Night life in Europe and recreative drug use*. Sonar 98. Valancia: Irefrea.

Calafat, A., Fernandez, C., Juan, M., Anttila, A., Arias, R., Bellis, M., Bohrn, K., Fenk, R., Hughes, K., Kerschl, A.V., Kokkevi, A., Mendes, F., Siamou, I., Simon, J., Spyropoulou, M., van de Wijngaart, G., & Zavatti, P. (2003). *Enjoying the nightlife in Europe: the role of moderation*. Palma de Mallorca: Irefrea.

Calafat, A., Fernandez, C., Juan, M., Bellis, M., Bohrn, K., Hekkarainen, P., Kilfoyle-Carrington, M., Kokkevi, A., Maalsté, N., Mendes, F., Siamou, I., Simon, J., Stocco, P., & Zavatti, P. (2001). *Risk and control in the recreational drug culture: SONAR project*. Palma de Mallorca: Irefrea.

Calafat, A., Stocco, P., Mendes, F., Simon, J., van de Wijngaart, Sureda, M.P., Palmer, A., Maalsté, N., & Zavatti, P. (1998). *Characteristics and social representation of ecstacy in Europe*. Palma de Mallorca: Irefrea.

Calafat, A., Juan, M.,Becoña, E., Mantecon, A., & Ramon, A. (2009). Risky sexual behaviours and drug use in recreational nightlife context. A gender perspective. *Psicothema, 21*(2), 227-233.

Calle, P.A., Damen, J., De Paepe, K., Monsieurs, G., & Buylaert W. (2006). A survey on alcohol and illicit drug abuse among emergency department patients. *Acta Clinica Belgica,* 61-64.

Chen, M.-J., Miller, B.A., Grube, J.W., & Waiters, E.D. (2006). Music, substance use and aggression (2006). *Journal of studies on alcohol, may 2006,* 373-381.

Cochran, S.D., Ackerman, D., Mays, V.M., & Ross, M. (2004). Prevalence of non-medical drug use and dependence among homosexually active men and women in the US population. *Addiction , 99*, 989-998.

Crawford, M., Patton, R., Touquet, R., Drummond, C., Byford, S., Barrett, B., Reece, B., Brown, A., & Henry, J.A. (2004). Screening and referral for brief intervention of alcohol-misusing patients in an emergency department: A pragmatic randomised controlled trial. *The Lancet, 364*, 1334-1339.

de Bruin, D., Maalsté, N., & van de Wijngaart, G. (1999). *Goed fout gaan: eerste hulp op grote dansevenementen.* Utrecht: Centrum voor Verslavingsonderzoek.

De Donder, E. (2007). *Alcohol, illegale drugs, medicatie en gokken. Recente ontwikkelingen in Vlaanderen 2005-2006*. Brussel: VAD.

Decorte, T., Muys, M., & Slock, S. (2003). *Cannabis in Vlaanderen: Patronen van cannabisgebruik bij ervaren gebruikers*. Leuven: Acco.

De Donder, E. (2009). Illegale drugs: cijfers in perspectief 1997-2007. Leuven: Garant.

Degenhardt, L., & Dillon, P. (2003). *Abstract book: 14th International Conference on the Reduction on Drug related harm: New Drugs, New Risks*. Chaing Mai: IHRC.

Degenhardt, L., Dillon, P., Duff, C., & Ross, J. (2006). Driving, drug use behaviour and risk perceptions of nightclub attendees in Victoria, Australia. *International Journal of Drug Policy, 17,* 41-46.

De Loor, A. (2006). *Persoonlijke communicatie tijdens DIMS-dag*. Medewerker van Stichting Adviesbureau drugs, Amsterdam.

Devriendt, W. (2003). *Een lokaal alcohol- en drugbeleid: op elk vlak de juiste aanpak*, *het uitgaansleven*. Brussel: VAD.

D'Onofrio, G., Nadel, E.S., Degutis, L.C., Sullivan, L.M., Casper, K., Bernstein, E., & Samet, J.H. (2002). Improving emergency medicine residents' approach to patients with alcohol problems: a controlled educational trial. *Annual Emergency Medicine, 40*,50-62.

Druglijn (2009). *De Druglijn. Jaarverslag 2009*. Brussel: De Druglijn.

Duff, C. (2005). Party drugs and party people: examining the 'normalization' of recreational drugs use in Melbourne, Australia. *International Journal of Drug policy, 16,* 161-170.

Duijvestijn, H.H., v. Steensel, K.M., Verveen, J., & Boschma, J. (2003). *Voorbij label en lifestyle: jongerenmarketing in volwassen perspectief*. Den Haag: Stichting Maatschappij en Onderneming.

Dyter, R., & Lockley, P. (2003). *Drug Misuse amongst People from the Lesbian, Gay and Bisexual Community – a scoping study*. London: Home Office.

Engels, R.C.M.E., & Knibbe, R. A. (1997). De zonnige zijde van alcoholgebruik: de betekenis van drinken en uitgaan voor jongeren. *Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 22 (3),* pp. 154-163.

EMCDDA - Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2002). Recreatief druggebruik – een belangrijke uitdaging voor de EU. *Drugs in beeld,* briefing 6, november-december.

Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2006). *Jaarverslag 2006: Stand van de drugsproblematiek in Europa*. Portugal: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.

Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2007). *Jaarverslag 2007: Stand van de drugsproblematiek in Europa*. Portugal: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.

EMCDDA - Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving (2010). *Jaarverslag 2010: Stand van de drugsproblematiek in Europa*. Portugal: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.

EMCDDA - Europol (2010). *Cocaine. A European Union perspective in the global context.* EMCDDA-Europol Joint Publications. Gedownload op 24 november 2010: www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_101612_EN_TDAN09002ENC.pdf.

Evenepoel, T. (2005). *De DrugLijn: Jaarverslag 2004*. Brussel: VAD.

Foster, J., Jefferson, G., Tkaczuk, N., & Vernon, M. (2005). *Outing drugs: report of the community-led research project focusing on drug and alcohol use by Gay Men's Health Wiltshire & Swindon amongst the gay and bisexual mal communities in wiltshire and Swindon*. Gedownload op 22 oktober 2010: www.spectrum-lgbt.org/drugs/outingdrugs.pdf www.gmhp.demon.co.uk/drugs/report.html.

Halkitis, P.N., Fischgrund, B.N., & Parsons, J.T. (2005). Explanations for methamphetamine use aming gay and bisexual men in New York city, *Substance use and misues, 40,* 1331-1345.

Heather, N. (1996). The public health and brief interventions for alcohol problems: Broadening the Base of Treatment for Alcohol Problems. Washington, DC: National Academy Press.

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., & Kraus, L. (2009). *The 2007 ESPAD report: substance use among students in 35 European countries.* Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs.

Hoare, J. (2009). *Drug misuse declared: findings from the 2008/09 British Crime Survey, Home Office Statistical Bulletin 12/09*. London: Home Office.

Holder, H.D. (1999). *Alcohol and the community: a systems approach to prevention*. Cambridge: University Press.

Holmila, M., & Raitasalo, K. (2005). Gender differences in drinking: why do they still exist? *Addiction, 100 (12),* 1763-1769.

Isralowitz, R., & Rawson, R. (2006). Gender differences in prevalence of drug use among high risk adolescents in Israel. *Addictive Behaviors*, *31 (2)*, 355-358.

Kinable, H. (2009). VAD-l*eerlingenbevraging in het kader van een drugbeleid op school: syntheserapport schooljaar 2007-2008.* Brussel: VAD.

Korf, D. J., Nabben, T., Leenders, F., & Benschop, A. (2002). *GHB: Tussen extase en narcose.* Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Korf, D.J., Nabben, T., & Benschop, A. (2003). *Antenne 2002: trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers.* Amsterdam: Universiteit Amsterdam.

Kruize, A., & Bieleman, B. (2008). *Monitor alcoholverstrekking jongeren 2007*. Groningen: Intraval.

Laudens, F. (2004). *Combigebruik. Dossier.* Brussel: VAD.

Lomba, L., Apostolo, J, & Mendes, F. (2009). Drugs and alcohol consumption and sexual behaviours in night recreational settings in Portugal. *Addiciones*, 21(4), 309-325.

Lubman, D.I., Hides, L., Yücel, M, & Toumbourou, J.W. (2007). Intervening early to reduce developmentally harmful substance use among youth populations. *Medical Journal of Australia, 187(7*), 22-25.

Malbon, B. (1999). *Clubbing. Dancing, Ecstacy and Vitality*. London: Routledge.

Mattison, A.M., Ross, M.W., Wolfson, T., Franklin, D., & HNRC Group (2001). Circuit part attendance, club drug use, and unsafe sex in gay men. *Journal of Substance Abuse, 13 (1),* pp. 119-126.

Measham, F., & Moore, K. (2009). Repertoires of distinction: exploring patterns of weekend polydrug use within local leisure scenes across the English night time economy, *Criminology and Criminal Justice,* 9, 437-464.

Measham, F., Aldridge, J., & Parker, H. (2001). *Dancing on drugs: risk, health and hedonism in the British club scene.* London: Free Association Books.

Milani, R.M., Parrott, A.C., Turner, J.J.D., & Fox, H.C. (2004). Gender differences in self-reported anxiety, depression, and somatization among ecstasy/MDMA polydrug users, alcohol/tobacco users, and nondrug users. *Addictive Behaviors, 29*, 965-971.

Miller, B.A., Furr-Holden, D., Johnson, M.B., Holder, R., & Keagy, C. (2009). Biological markers of drug use in the club setting. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 70*, 261-268.

Mitchell, T. (2001). Another Root. Hip hop outside the USA. In T. Mitchell (Eds.), *Global Noise. Rap and hip hop outside the USA* (pp. 1-39). Connecticut: Wesleyan University Press.

Monti, P. M., Colby, S. M., Barnett, N. P., Spirito, A., Rohsenow, D. J., Myers, M., Woolard, R., & Lewander, W. (1999). Brief intervention for harm reduction with alcohol-positive older adolescents in a hospital Emergency Department. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 67(6)*, 989-994.

Nabben, T., & Korf, D. (2000). *De combiroes: gecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, cocaïne, xtc en amfetamine*. Amsterdam: Thela Thesis.

Nabben, T., Quaak, L., & Korf, D.J. (2005) *Nl. trendwatch: gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2004-2005.* Amsterdam: Rozenbergh Publishers.

O'Callaghan, F.V., & Hannon, T. (2003). Normalization of marijuana use: Its effects on adolescents' intentions to use marijuana. *Substance use and misuse, 38 (2)*, pp. 185-199.

Olds, R.S., Thaombs, D.L., & Tomasek, J.R. (2005). Relations between normative beliefs and initiation intentions toward cigarette, alcohol and marijuana. *Journal of Adolescent Health, 37*(1), 75.

Olszewski, D., & Burkhart, G. (2002). *Drugs in beeld: recreatief druggebruik – een belangrijke uitdaging voor de EU*. EMCDDA: Lissabon.

Ott, C.H., & Doyle, L.H. (2005). An evaluation of the Small Group Norms Challenging Model: changing substance use misperceptions in five urban high schools. *The High School Journal, 88*(3), 45-55.

Parker, H., Aldridge, J., & Measham, F. (1998). *Illegal leisure: the normalization of adolescent recreational drug use*. London: Routledge.

Parsons, J.T., Kelly, B.C., & Wells, B.E. (2006). Differences in club drug use between heterosexual and lesbian/bisexual females. *Addictive Behaviors, 31(12)*, 2344-2349.

Pijlman, P.T.A., Krul, J., & Niesink, R.J.M. (2003). *Uitgaan en veiligheid: feiten en fictie over alcohol, drugs en gezondheidsverstoringen*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Plant, M.L., Plant, M.A., & Mason, W. (2002). Drinking, smoking and illicit drug use among British adults: gender differences explored. *Journal of Substance Use, 7 (1),* 24-33.

Riley, S.C.E., James, C., Gregory, D., Dingle, H., & Cadger, M. (2001). Patterns of recreational drug use at dance events in Edinbrug, Scotland. *Addiction, 96*, pp. 1035-1047.

Rill, B. (2006). Rave, Communitas, and Embodied Idealism. *Music Therapy Today, 7*(3), 648-661. Gedownload op 15 juni 2010: www.wfmt.info/Musictherapyworld/modules/mmmagazine/issues/20060929134150/MTT7_3_October_ebook_1.pdf

Robinson, J. P., Shaver, P. R., & Wrightsman, L. S. (1991). Criteria for scale selection and evaluation. In J. P. Robinson, P. R. Shaver, & L. S. Wrightsman (Eds.). *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp. 1-16). New York: Academic Press.

Rosiers, J. (2010). *Ginger. Preventie van alcohol- en andere drugproblemen. Rapport 2009. Monitoring van activiteiten*. Brussel: VAD.

Ross, M. W., Mattison, A.M., & Franklin, D.R. (2003). Club drugs and sex on drugs are associated with different motivations for gay circuit party attendance in men. *Substance use and misuse, 38 (8),* pp. 1173-1183.

Sanders, B. (2006). Young people, clubs and drugs. In B. Sanders, *Drug clubs and young people: sociological and public health perspectives*. Farnham/Burlington: Ashgate Publishing.

Scheers, M., Verstraete, A., Adriaensen, M., Raes, E., & Tant, M. (2006). *Rijden onder invloed van psychoactieve stoffen: literatuurstudie en evaluatie van het handhavingsbeleid*. Gent: Academia Press.

Schrooten, J., & Van Havere, T. (2007). *Partywise Feestwijzer*. Brussel: VAD.

Senn, C., Bücheli, A., Schaub, M., & Stohler, R. (2007). Partydrogen. *Therapeutische Umschau, 64(2)*, 109-113.

Sillins, E., Copeland, J., Dillon, P., McGregor, I., & Caldicott, D. (2007). *The development of materials on ecstasy and related drugs (ERDS) for health care practitioners.* Sydney: National Drug and Alcohol Research Centre.

Soellner, R. (2005). Club drug use in Germany. *Substance Use & Misuse, 40*(9-10), 1279-1293.

Stall, R., Paul, J.P., Greenwood, G., Pollack, L.M., Bein, E., Crosby, G.M., Mills, T.C., Binson, D, Coates, T.J., & Catania, J.A. (2001). Alcohol use, drug use and alcohol-related problems among menwho have sex with men: The urban men's health study. *Addiction, 96,* 1589-1601.

Tersago, M., & Weyts, P. (2004). *Goa: evaluation report*. Brussel: Federale Politie.

Thom, B. (2003). *Risk-taking behaviour in men. Substance use and gender*. London: NHS – Health Development Agency.

Tossmann, P., Boldt, S., & Tensil, M-D. (2001). The use of drugs within the techno party scene in European metropolitan cities. *European addiction research, 7,* pp. 2-23.

Vanderplasschen, W., De Bourdeaudhuij, I., & Van Oost, P. (2002). Co-ordination and continuity of care in substance abuse treatment. An evaluation study in Belgium. *European Addiction Research, 8 (1)*, 10-21.

Van Dijk, P. (2008). *DIMS jaarbericht 2007*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Van Dijk, P. (2010). *DIMS Jaarbericht 2009*. Utrecht: Trimbos-Instituut.

Van Havere, T., De Donder E., Geirnaert, M., & Schrooten, J. (2008). *Partywise: Kwantitatief en kwalitatief uitgaansonderzoek - 2006 & 2007*. Brussel: VAD.

Van Havere T., Evenepoel, T., Fontaine, E., Schrooten, J., & Vandenberghe, E. (2007). *Dossier Veilig Feesten*. Brussel: VAD.

Van Havere, T., Vanderplasschen, W., Broeckaert, E., & De Bourdeaudhui, I. (2009). The influence of age and gender on party drug use among Young adults attending dance events, clubs, and rock festivals in Belgium. *Substance Use & Misuse, 44*(13), 1899-1915.

Verstuyf, G. (2007). *Dossier vroeginterventie*. Brussel: VAD.

Webster, R., Goodman, M., & Whalley, G. (2001). *Safer Clubbing: Guidance for licensing authorities, club managers and promotors*. London: DPAS.

WHO – World Health Organisation (2007). *Alcohol and injury in emergency departments: summary of the report from the WHO collaborative study on alcohol and injuries*. Geneva: WHO.

Winstock, A. (2003). *Abstract book: 14th International Conference on the Reduction on Drug related harm: the poly-problems of poly- drug misuse.* Chaing Mai: IHRC.

Yeh, M-Y., Chiang, I-C., & Huang, S-Y. (2006). Gender differences in predictors of drinking behaviour in adolescents. *Addictive Behaviors, 31 (10),* 1929-1938.